Nytt om namn

Meldingsblad for Norsk namnelag

Nr. 9 – 1989

Oslo 1989

NYTT OM NAMN

Meldingsblad for Norsk namnelag (NNL)
Redaktørar: Botolv Helleland og Kristoffer Kruken
Utgjevarstad: Institutt for namnegransking,
Universitetet i Oslo

Nr. 9 - 1989

Arne Jørgensen har lagt stoffet til rette for edb

Redaksjonen er avslutta 20. april 1989

ADRESSER:

Norsk namnelag, Institutt for namnegransking, Universitetet i Oslo, Postboks 1011 Blindern, 0315 OSLO 3. Tlf. (02) 45 43 75.

Tidsskriftet "Namn og Nemne", Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, Sydnesplass 9, 5007 Bergen. Tlf. (05) 21 24 22.

Meldingsbladet "Nytt om namn", Institutt for namnegransking, Universitetet i Oslo, Postboks 1011 Blindern, 0315 Oslo 3. Tlf. (02) 45 43 75.

Bankgiro til Norsk namnelag: 8401.21.34427 (adresse: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, Sydnesplass 9, 5007 Bergen).

Kontingenten er no 130 kr for året

INNHALD

Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking 4
Landsmøte i Norsk namnelag 6
Namn og Nemne 7
Møte i Samarbeidsnemnda for namnegransking 7
Fråsegn om arbeidet med ny stadnamnlov 8
Stadnamnproposisjonen framlagd 9
150 år siden Karl Rygh ble født 12
Enda eit jubileum: Normering av stadnamn 150 år 20
Heider til norske namnegranskarar 21
Festskrift til Thorsten Andersson 21
Kulturpris for stadnamnarbeid 24
Unge forskarar 24
8 600 stadnamn frå Lærdal kommune 24
Innsamling av stedsnavn i Birkenes 26
Tilskot til stadnamninnsamling i Akershus 27
Stadnamninnsamling i Sparbu 27
Stadnamninnsamling i Verdalen 28
Ny amanuensis ved Institutt for namnegransking 29
FN - Norden Division 29
Pluss-namnet NORNA 30
Samiske stadnamn før og no 31
Seminar om namn og språkkontakt 34
Skrivemåten av samiske stadnamn 35
Spørsmål og svar 36
Kva tyder Hornkloven? 37
Vang på Hedmarken 38
Nytt fylkeskart over Møre og Romsdal 40
Studentarbeid om namn 44
Stadnamn i kystkulturen 51
Institutt for namnegransking. Årsmelding 1987 51
Retting om svensk lærebok i stadnamngransking 51

Vedlegg
Skjema for EDB-registrering av stedsnavn

DEN 5. NASJONALE KONFERANSEN I NAMNEGRANSKING
Blindern 18. november 1988

Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking vart halden på Blindern i Oslo 18. november 1988 med Institutt for namnegransking som tilskipar. Hovudemnet for konferansen var skriftleg og munnleg normering av namn, særleg stadnamn. Dette er eit spørsmål som har brei interesse både i fagmiljøet og hjå folk flest.

Skrivemåten av stadnamn er særleg aktuell i samband med at Kultur- og vitskapsdepartementet i 1989 vil leggja fram ein lovproposisjon om skrivemåten av stadnamn, bygd på innstillinga frå stadnamnutvalet frå 1979 (NOU 1983: 6 Stadnamn). I alle høve meinte ekspedisjonssjef Johs. Aanderaa i sitt innlegg på konferansen at departementet var budd til å fremja saka no. Ei av årsakene til at det hadde teke så lang tid, var regjeringsskiftet i 1986.

Departementet hadde heller ikkje teke endeleg stode til om avgjerdsmyndet for skrivemåten av stadnamn skulle leggjast til den einskilde kommunen, eller til eit sentralt organ. For sin del trudde han at ein sentral modell ville vera best eigna til å ta vare på den nasjonale einskapen i namneverket. Men kommunane burde ha høve til å uttala seg.

Professor Eyvind Fjeld Halvorsen ved Nordisk institutt i Oslo tok i sitt foredrag for seg rettskrivingsreglar og rettskrivingsprinsipp i stadnamnnormeringa. Han hevda at stadnamn måtte skrivast etter same rettskrivingsprinsipp som i norsk elles, t.d. Gøyst og Geilo - og ikkje "Gjøyst" og "Gjeilo" etter uttalen. Derimot ville det i dei meir detaljerte føresegnene finnast ei rekkje avvik frå gjeldande rettskriving, t.d. i grammatiske endingar.

Amanuensis Botolv Helleland, som er statens namnekonsulent saman med Fjeld Halvorsen, kom inn på motsetninga mellom ein etymologisk (ordhistorisk) og ein målførenær skrivemåte. Med tanke på nasjonal einskap i namneverket såg han det fyrste prinsippet som mest tenleg. Men han meinte at ein òg måtte ta omsyn til innarbeidde skrivemåtar når dei elles bygde på den nedervde namnetradisjonen.

Prosjektleiar Finn Myrvang drøfte normeringsproblem i Nord-Noreg. Eit døme på eit slikt problem var mol n., uttala /måll/ med lang konsonant. Her meinte han at ut frå systemet i dialekten ville enkelskriving vera å føretrekkja for di dobbelkonsonant eller konsonantgruppe normalt ville ha palatalisering.

Prosjektmedarbeidar Arne Kruse kom inn på problem i samband med namnsetjing på eit nytt fylkeskart over Møre og Romsdal. Sjølv om dei i hovudsak hadde gått ut frå namn på M711-serien, hadde dei måtta endra ein del namn på det nye kartet.

I sitt innlegg om stadnamn i Valdres orda lektor Ivar Aars sterkt på at ein måtte gå inn for ein mest mogeleg dialektnær skrivemåte.

Elles hadde fyrsteamanuensis Gulbrand Alhaug frå Universitetet i Tromsø og professor Jørn Sandnes frå Universitetet i Trondheim innlegg om dei faglege ressursane ved landsdelsuniversiteta ved ei eventuell desentralisering. Professor Ole Henrik Magga drøfte problem ved normering av finske og samiske stadnamn, medan Vigleik Leira kom inn på Norsk språkråd sitt arbeid med utanlandske stadnamn.

Siste delen av konferansen var avsett til drøfting av normering av namn i munnleg bruk, særleg i NRK. Avdelingsdirektør Ann-Christin Mattisson frå Lantmäteriverket i Gävle, Sverige, gjorde greie for arbeidet med ei uttaleliste over dei mest brukte svenske stadnamna. Botolv Helleland innleidde så til ein avsluttande diskusjon om kva uttalereglar som burde leggjast til grunn for namn i radio og fjernsyn.

BH

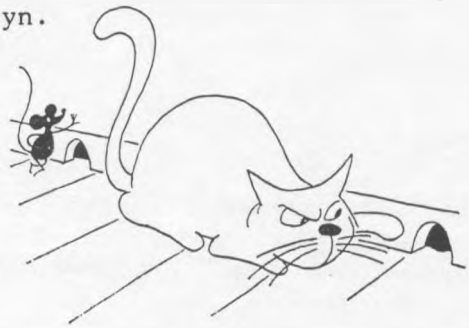

Klok mus håller sig med mer an ett hål.

LANDSMØTE I NORSK NAMNELAG

Landsmøtet vart haldi 18. november 1988, straks etter at namnekonferansen var avslutta. Innkalling og rekneskap vart godkjende utan merknader.

Amanuensis Botolv Helleland, Oslo, vart ny formann etter professor Reidar Djupedal, Trondheim, som hadde sagt frå seg attval. Førsteamanuensis Gulbrand Alhaug, Tromsø, vart varaformann. Med i styret elles vart amanuensis Peter Hallaråker, Volda, førsteamanuensis Ole-Jørgen Johannessen, Bergen, og amanuensis Kristoffer Kruken, Oslo. Varafolk vart lektor Terje Larsen, Hokksund (for Hallaråker), professor Oddvar Nes, Bergen (for Johannessen) og forskingsstipendiat Anne Svanevik (for Kruken).

Amanuensis Bjørn Eithun og førsteamanuensis Eskil Hanssen vart attvalde til ettersynsmenn.

Namnelaget har no om lag 300 medlemmer. Dei betaler 130 kroner i årspengar og får tidsskriftet Namn og Nemne og meldingsbladet Nytt om namn. Redaktørane Johannessen og Nes vart på det sterkaste oppmoda om å halde fram med tidsskriftet. Johannessen opplyste at verksemda har berga seg tåleg takk vere støtte frå NAVF. For framtida kjem NAVF truleg til å stille strengare krav til redaksjonsarbeidet (trykkeklart manus på diskett frå red.) for at stønaden skal haldast oppe. Helleland og Kruken tek seg av meldingsbladet og sender det ut frå Oslo.

Landsmøtet vedtok samrøystes å støtte fråsegna frå namnekonferansen til Kultur- og vitskapsdepartementet om å få fortgang i arbeidet med lova om skrivemåten av stadnamn (sjå nedanfor). Landsmøtet vedtok likeins å sende ein takk til professor Djupedal for det store arbeidet han gjorde da laget vart skipa, og for at han var viljug til å stå i brodden dei første, viktige åra.

KK

Medlem

i Norsk namnelag blir du ved å skrive namn og adresse på eit kort og sende til Namn og Nemne, Nordisk institutt, Sydnesplass 9, 5007 BERGEN. Institusjonar, lag, skolar o.l. kan òg vera medlemmer.

NAMN OG NEMNE

Årgang 5 - 1988 kjem våren 1989. Av innhaldet kan nemnast ein artikkel av no avlidne Lars Gjukastein om gardsnamnet Finne på Voss. Kristoffer Kruken har skrive om kvinnenamnet Olaug. Ola Stemshaug tek for seg dei eldste oppskriftene av kunamn. Den største artikkelen er eit opptrykk av Gustav Indrebø si utgreiing om fylke og fylkesnamn (trykt fyrste gongen i Bergen Museums årbok 1931). Vidare kjem tidsskriftet med to meldingar - den eine gjeld Norske innsjønamn III av Kjell Venås, og den andre tek for seg rapporten frå den niande nordiske namnegranskarkongressen i Lund 1985. Magnus Rindal drøfter diplom som kjelde, og Jan Ragnar Hagland har ein artikkel om Hasleyjarsund.

MØTE I SAMARBEIDSNEMNDA FOR NAMNEGRANSKING

Nemnda møttest til drøftingar i Oslo 19. november 1988. Ei viktig sak var framlegget til skjema for dataføring av stadnamn. Nemnda slutta seg til hovudprinsippa i skjemaet frå det særskilde datautvalet som har vori i arbeid, men bad likevel utvalet sjå nærare på merknadene som hadde komi inn, m.a. frå Helge Sandøy. Skjemaet ligg no (april 1989) føre i endeleg form, og vi prentar det som vedlegg til dette nummeret av bladet.

Innsamlingsprosjekt er i gang fleire stader i landet. Det vart orientert særskilt om prosjekta i Møre og Romsdal, Oppland og Nordland. I Oslo blir det no lagt planar for ei større innsamling i dei bygdene som blir ramma/velsigna av storflyplassen på Hurum. Elles orienterte representantar for universiteta og distriktshøgskolen i Volda om studenttilgang og forskingsarbeid. Situasjonen er ikkje ljos, men heller ikkje nattsvart. Mange ser no verdien i kultur- og tradisjonsfaga, og i NAVF er dette eit prioritert forskingsfelt. Førebels har innsatsen komi namnegranskinga lite til nytte, og vi lyt nok drive sterkare sjølvmarkering og gje breiare tilbod

til studentane om vi skal få vekst i faget i åra som kjem.

Etter framlegg frå Gulbrand Alhaug tok nemnda opp spørsmålet om adressenamn i område der det finst gamle gardsnamn. Det nye adressesystemet, som er heimla i delingslova med forskrifter, gjev høve til å skifte ut gardsnamn med vegnamn og nummer. I Askim i Østfold har såleis ein veg utanfor sentrum fått namnet Eidangervegen, og garden Rud har ikkje lenger Rud som offisiell adresse, men Eidangervegen 22. Mange oppfattar slike adressebyte som ei nedvurdering av gardsnamna, og dei reagerer med harme på det. Nemnda peikte òg på at om gardsnamna kjem bort, mistar folk innsyn i ein viktig del av kulturarven i bygda. På denne bakgrunnen gav nemnda følgjande fråsegn til Miljøverndepartementet, Kultur- og vitskapsdepartementet og Norske kommuners sentralforbund:

"Gardsnamna er ein del av kulturarven på bygdene. Kommunane bør derfor så langt råd er unngå å skifte dei ut med vegnamn og nummer ved adressetildeling - slik dei nye reglane gjev høve til."

Den nemnda som møtte 19. november, var vald for åra 1986-88. Valet av nemnd for 1989-91 er ikkje avslutta når bladet går i trykken.

KK

FRÅSEGN OM ARBEIDET MED NY STADNAMNLOV

Med støtte frå landsmøtet i Norsk namnelag og Samarbeidsnemnda for namnegransking sende Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking 18. november 1988 denne fråsegna til statsråd Hallvard Bakke i Kultur- og vitskapsdepartementet:

Fortgang i lovproposisjonen om stadnamn!

Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking i Oslo 18. november 1988 med deltaking av kring femti namnegranskarar

og språkfolk frå heile landet, vil på det sterkaste oppmoda Kultur- og vitskapsdepartementet om snarast å leggja fram den venta lovproposisjonen om skrivemåten av stadnamn.

Konferansen vil peika på at stadnamna er både verdfulle kulturminne og viktige element i dagleg språk.

Konferansen går inn for eit regelverk som i hovudsak byggjer på tilrådingane i NOU 1983: 6 Stadnamn, og vil stø opp under følgjande hovudpunkt:

- Stadnamna bør normerast på grunnlag av den nedervde uttalen på staden, samstundes som det vert teke omsyn til nasjonal einskap og etymologisk opphav.

- Konsulenttenesta bør utvidast og desentraliserast til dei fire universiteta i landet, og det må stillast midlar til rådvelde, m.a. til sekretærhjelp, slik at denne ordninga kan fungera godt.

- Skrivemåten av stadnamna bør som hovudregel fastsetjast nasjonalt, av eit sentralt organ, med tanke på konsekvens og vern av stadnamna som ein nasjonal kulturarv.

(Underskriven av representantar for dei nemnde forsamlingane og for Institutt for namnegransking.)

STADNAMNPROPOSISJONEN FRAMLAGD

Fredag 14. april vart Ot.prp. nr. 66 (1988-89) **Lov om stadnamn** lagd fram i statsråd. Dermed er seks års venting over - det var i mars 1983 at Stadnamnutvalet leverte si innstilling om skrivemåten av stadnamn (NOU 1983: 6). Det står att å sjå om Stortinget greier å handsama proposisjonen før sommarferien.

Proposisjonen har altså fått tittelen "Lov om stadnamn", sjølv om han hovudsakleg gjeld skrivemåten av stadnamn, og korleis styresmaktene skal syta for at stadnamn vert rett skrivne i offentleg samanheng. Merkeleg nok var det lite

blest omkring proposisjonen då han passerte statsråd. Men det skulle vera all grunn til å leggja merke til dette dokumentet. Noreg er det einaste nordiske landet som får ei eiga stadnamnlov - truleg er det få eller ingen andre land elles i verda som har ei tilsvarande spesiallov. I Sverige vart det i 1982 lagt fram ei innstilling med framlegg om ei stadnamnlov, men framlegget vart ikkje fylgt opp. Det vanlege er at regjering eller fagdepartement gjev reglane med heimel i lover som er vedtekne for andre omkverve, slik det har vore i Noreg til no.

Hovudinnhaldet i lovframlegget kan summerast opp i fylgjande punkt:

1. **Skrivemåten skal byggja på den nedervde, lokale uttalen.** Det gjeld òg gardsnamn og bruksnamn som kan reknast som nedervde, men for bruksnamna skal det samstundes takast omsyn til eigaren sitt ynske om skrivemåte. Skrivemåten av namn som ikkje er nedervde, kan eigaren fastsetja fritt.

Det er likevel ikkje berre den lokale målføreuttalen ein skal leggja til grunn når skrivemåten vert fastsett. Både rettskrivingsreglar, etymologi og innarbeidde skriftformer skal takast med i vurderinga.

Samiske namn skal skrivast etter gjeldande rettskriving for samisk, og finske namn i Nord-Troms og Finnmark skal skrivast etter finsk rettskriving. Derimot skal finske namn i Sør-Noreg, der det ikkje er ein levande finskspråkleg tradisjon, tilpassast norske rettskrivingsprinsipp.

2. **Namnekonsulenttenesta skal utvidast og desentraliserast** slik at det vert oppnemnt namnekonsulentar for 6 år om gongen ved kvart av dei fire universiteta. Dessutan skal det oppnemnast konsulentar for samiske og finske stadnamn. Til hjelp for namnekonsulentane skal det tilsetjast sekretærar på deltid. Namnekonsulentane i Oslo, som har det største området, vil etter framlegget likevel få ein sekretær i full stilling.

3. Det skal skipast ei **klagenemnd** som skal ta avgjerd i namnesaker det er tvist om. Nemnda skal ha ein høgste-

rettsdomar som leiar og ein fast medlem som er oppnemnd på fritt grunnlag. Dessutan skal det vera med ein språkkunnig representant for kvar av dei to norske målformene, eller ein representant for samisk eller finsk når desse språka er aktuelle.

4. Det skal opprettast eit **sentralt stadnamnregister** i samarbeid med Statens kartverk. Dette registeret skal byggja på det databaserte registeret over namn på hovudkartserien (M711) som Statens kartverk vil ha fullført om eit par år. Det nye sentrale registeret skal oppdaterast etter kvart som det vert gjort nye vedtak om skrivemåten av stadnamn, og det skal vera tilgjengeleg for offentlege organ som treng opplysning om skrivemåten av stadnamn.

Framlegget frå Stadnamnutvalet om å skipa eit Norsk stadnamnråd til å ta seg av allmenne spørsmål i samband med skrivemåten av stadnamn, har ikkje kome med i proposisjonen. I staden vert det rådd til å la Norsk språkråd ta stilling i slike saker.

Frå namnefagleg hald er det særleg to sider som kan framhevast ved proposisjonen. Den eine er prinsippet om at den nedervde målføreuttalen skal leggjast til grunn for skrivemåten av stadnamn, også av bruksnamn. Den andre er at konsulenttenesta vert monaleg styrkt, m.a. med sekretærhjelp. At det er duka for ein god del tolkingsproblem og kontroversar, treng ein ikkje vera i tvil om. Som før skal det visa seg at stadnamn og skrivemåten av stadnamn interesserer dei fleste.

Proposisjonen kan tingast hjå bokhandlarane eller i **Statens trykksakekspedisjon, postboks 8169 Dep., 0034 Oslo 1.**

BH

150 ÅR SIDEN KARL RYGH BLE FØDT

I år er det 150 år siden Oluf Ryghs yngre bror, arkeologen og stedsnavnforskeren Karl Rygh, ble født (7/6 1839). Hjemstedet var Verdal. Han tok filologisk embetseksamen i 1863. I 1865 ble han utnevnt til adjunkt ved Trondheim Katedralskole og i 1887 til overlærer ved samme skole. Herfra tok han avskjed i 1899 for helt å kunne ofre seg for vitenskapelig arbeid. I 1870 ble han styrer for oldsaksamlingen ved Videnskabsselskabet i byen, en stilling han innehadde helt til sin død i 1915. Hans arbeid som arkeolog var hovedsakelig knyttet til studiet av det nordafjelske Norge, dvs. Trøndelag og Søndre Helgeland, som hørte med til hans museumsdistrikt. Han reorganiserte Videnskabsselskabet og satte fart i den arkeologiske utforskning av sitt distrikt. Han var også meget aktiv som konservativ politiker.

Det er likevel på navneforskningens område at Karl Rygh har gjort sin største vitenskapelige innsats. Her vil hans navn alltid bli husket ved siden av Oluf Ryghs. Som vitenskapsmann var han usedvanlig godt rustet. Han hadde en fremragende hukommelse, en klar hjerne og en betydelig kombinasjonsevne. Men samtidig var hans kritiske sans så sterk at han aldri lot seg friste til å dra løst funderte slutninger.

Stedsnavnene på Helgeland

Liksom broren Oluf begynte Karl Rygh tidlig å interessere seg for Norges eldste bosetningshistorie og de hovedkildene som vi her må øse av, nemlig stedsnavnene og de forhistoriske oldsakene. Av en etterlatt "Alphabetisk fortegnelse over norske stedsnavne" kan vi se at han allerede i 1864 - bare 25 år gammel - har syslet med selvstendige studier over dette emnet. I 1868 søkte han og

fikk et reisestipend av Universitetet for å granske stedsnavn på Helgeland. Han ville finne ut om de kunne bekrefte det som en ut fra arkeologiske funn visste om denne landsdelens eldste kolonisering.

Stipendsøknaden henger formodentlig sammen med at han hadde planer om å søke styrerstillingen ved oldsaksamlingen. En slik feltgransking måtte rimeligvis veie tungt når hans kvalifikasjoner for stillingen skulle vurderes. Men hvorfor valgte han Helgeland som reisemål? Hadde det ikke vært mer naturlig å ta sikte på f.eks. noen av de arkeologisk rikere bygdene i Trøndelag? På det spørsmålet tror jeg Nils Hallan har gitt det riktige svaret. I artikkelen "Om Oluf Rygh på 150-årsdagen" (Namn og nemne 1984) setter han reisen til Helgeland i forbindelse med Rudolf Keysers og P. A. Munchs innvandringsteori. Som kjent hevdet de at den nordiske stamme var innvandret fra nord, og at Hålogaland var den første landsdelen som de slo seg ned i. I 1860-årene hadde det også i vårt land grodd fram en stadig sterkere skepsis mot "den norske historiske skole". Valget kan ha sammenheng med at han ønsket å finne konkrete "bevis" for at teorien var uholdbar. Hallan tror det er broren Oluf som har satt ham på slike tanker. Etter min mening kan det like godt være Karls egen idé.

Studiereisen resulterte i en 82 siders avhandling Bemerkninger om stedsnavnene i den søndre del af Helgeland. Den ble trykt i 1871 i det aller første heftet av det nystartede Norsk historisk tidsskrift (s. 53-135). Avhandlingen behandler ca. 600 stedsnavn og er den første vitenskapelige studien over et større nordnorsk navnemateriale. I innledningen får vi vite at den er en bearbeidelse "af den til det academiske collegium indgivne indberetning". Han har ønsket å få den publisert fordi han håper at den kan gi et bidrag til studiet av et hittil lite utforsket stoff, og fordi han tror "at sammenhængende behandlinger af stedsnavnene i større landskaber ere mest skikkede til at udvinde udbytte af dem i sproglig og historisk henseende" (s. 53).

Disposisjonen i avhandlingen er nøye gjennomtenkt. Siden det er stedsnavnenes alder i relasjon til bosetningshistorien han vil undersøke, starter han med å gjøre rede for

hvordan de inntil da kjente fortidsminnene på Søndre Helgeland er utbredt. Av antikvar N. Nicolaysens bok Norske Fornlevninger. En oplysende fortegnelse og særlig av supplementet til den fra 1866 i Fortidsforeningens årsberetning har han sett at det på Helgeland fins ikke få gravhauger, men som en kunne vente, forekommer de bare på øyene og på enkelte deler av fastlandets kyst. På Sømhovud i Brønnøy og på Tjøtta er det funnet oldsaker som viser at landet har vært bebodd i eldre jernalder. Han holder det ikke for urimelig at det kan bli gjort flere funn fra det tidsrommet, men da visstnok bare på kysten.

Han nevner flere omstendigheter som styrker antakelsen om sparsom bebyggelse på Helgeland i fortiden: Mens de eldre egnene av landet hadde flere kirker i middelalderen enn de har nå, er forholdet omvendt på Helgeland. Videre er fortegnelsene i Aslak Bolts jordebok over jordegods som tilhørte erkestolen, mye fattigere enn de tilsvarende både for Trondhjems stift og for de nordligere strøk av Nordland. Også diplomsamlingene er sparsomme på dokumenter som angår Helgeland, noe som iallfall delvis kan skyldes at gardene var få her i middelalderen og befolkningen spredt.

Av stedsnavn som hentyder til hedensk gudsdyrking, har han bare kommet over ett i det aktuelle området, nemlig Hov 'hedensk tempel' på øya Løkta. Derimot forekommer ingen av de alminnelige sammensetningene med denne stammen (Hovvin, Hovstad, Hovtun, Torshov, Frøyshov, Njardarhov). Hildset på Dønna tror han ikke har noe med valkyrjenavnet å gjøre. Han vil heller forklare det av Hildr som vanlig kvinnenavn eller av et mannsnavn sammensatt med Hild-. Vé 'helligdom' kunne en tro å finne i Vedal i Brønnøy og Veset i Vefsn. Han vil heller anta at det er subst. viðr 'skog, tre' vi har å gjøre med. Disse gardene ligger nemlig i strøk som ikke kan regnes til de eldste.

Han går deretter over til å diskutere alderen på usammensatte gardsnavn av typen Vik, Nes, Berg osv. og på sammensetninger med etterleddene -vin, -heimr, -setr, -vist og -staðir. Han prøver å plassere disse navnetypene kronologisk i forhold til hverandre, og han gjør nøye rede for hvor de forekommer. Navnemateriale og arkeologiske

data fra andre kanter av landet blir dratt inn til sammenligning. I hovedtrekkene kan de resultatene han kommer til, vel sies å ha gyldighet den dag i dag.

I behandlingen av navnematerialet følger han en bestemt "reiserute". Han tar først for seg øynavnene fra sør til nord og deretter navnene på kysten og innover i fjordene og på fastlandet, også det i retningen sør-nord. Han finner at undersøkelsen støtter det som utbredelsen av fornminnene hadde vist om Helgelands eldste bebyggelse: "De indre dale ere nybyg, skjønt i forskjellig grad; fjordegnene og de dele af kysten, som dækkes af store øer tæt udenfor, synes befolkede i middelalderen, mest i den kristelige; kun paa øerne og de aabne dele af kysten finder man merker til bebyggelse i oldtiden, og deraf er der igjen kun dele, hvis bebyggelse nogenlunde naar op til den ældste tid ..." (s. 66). Han tar likevel visse forbehold: Avhandlingen "gjør ikke fordring paa nogen høi grad af tilforladelighed, dels fordi studiet af stedsnavnene endnu ikke har naaet saa vidt, at der er mange aldeles sikre holdepunkter, dels fordi fortsat rydning i allerede bebyggede landskaber gjør forholdet uklart" (s. 130).

Når en studerer Karl Ryghs avhandling, slår det en hvor avansert den er i forhold til mye av den eldre tids stedsnavnforskning. Her er lite av svakt underbygde påstander og luftige hypoteser som en ikke sjelden finner i tidligere stedsnavnlitteratur. Han følger strengt de prinsippene som moderne toponymi arbeider etter. Som det går fram av innledningen, er han klar over at en må ha "kjendskab til stedsforholdene" og til "de i almuens daglige tale brugelige navneformer" for å kunne uttale seg om navnene. De mer vanskelige betegnelsene drøfter han omhyggelig. Eldre skriftformer både fra norrøn litteratur, Aslak Bolts jordebok og fra diplomene blir dratt inn til kontroll der slike fins. Han jamfører med liknende navn fra andre kanter av landet. Han kommer ikke med skråsikre påstander, men innrømmer gjerne at det kan finnes andre tolkningsmuligheter. Hans kunnskaper og oversyn er

imponerende. La oss som eksempel se på hans behandling av øynavnet Vega.

På grunnlag av dativformen Veigu i Aslak Bolts jordebok og i Olav Tryggvasons saga setter han opp nom. Veiga (evt. Veig); deretter kommer nåtidsformen Vega med redegjørelse for uttalen. Han opplyser at navnet vanligvis blir skrevet Vegen eller Vegenø ved misforståelse av endingen -a, som om den skulle være hunkjønnsartikkel. Ordet setter han i forbindelse med gno. veig 'sterk drik' (Fritzner), men han antar at det opprinnelig kanskje har betydd 'væte'. En del navn sammensatt med veig i betydningen 'elv' dras inn til støtte for denne hypotesen. Videre opplyser han at i Snorres Edda kalles øya Veig, som må ha vært den opprinnelige formen. Han antar at det kanskje ikke sjelden har skjedd at en sterk form seinere er gått over til en svak på -a og gir eksempler på en slik overgang ved kvinnenavn. I Snorres Edda har han funnet noen tilfeller der navn for 'sjø' gjenfinnes som øynavn. Av det drar han følgende slutning: "Det ser saaledes ud, som om et ord, der egentlig betegner "sø", "vand", kunde bruges som navn paa en ø, og saaledes maa da vel ogsaa Veig forklares" (s. 69f.).

Hvis en redigerte artikkelen litt om, moderniserte rettskrivningen og føyde stedsnavnuttalen til i lydskrift (den var jo i 1870 ennå ikke utviklet for de norske målførene), kunne den faktisk ha gått rett inn i Norsk stadnamnleksikon.

Stedsnavnforskningen har selvsagt gått framover siden Karl Ryghs dager. Kunnskapene har økt, og moderne utstyr (kassettopptakere, fotoapparater o.l.) er tatt i bruk. Men Bemerkninger ... er ennå ikke helt foreldet. Mangt i avhandlingen kan være av interesse også for våre dagers navnegranskere.

Hittil har det vært vanlig å regne Karl Ryghs Bemerkninger ... som den første norske stedsnavnmonografien. Men i 1987 ble det i Namn og nemne trykt et manuskript av Ivar Aasen, som inntil da hadde vært ukjent for forskerne. Artikkelen, som ble skrevet allerede i 1840, har tittelen "Søndmørske Stedsnavne". Her fører han opp 320 navn fra

Sunnmøre i alfabetisk orden og drøfter betydningen av dem. Da han ikke kjente til eldre skriftformer av navnene, og ved siden av den lokale uttalen bare hadde en islandsk ordbok til hjelp, måtte det naturligvis bli mange uriktige forklaringer. Det beste ved artikkelen er innledningen der han går inn på grunnleggende metodiske problemer ved stedsnavntolkning, problemer som er aktuelle den dag i dag. Så selv om Aasens lille studie har iøynefallende mangler, er det derfor likevel kanskje mest korrekt heretter å gi den førsteplassen og ikke Bemerkninger ... .

Karl Rygh skulle komme til å vende tilbake til emnet nordnorsk bebyggelseshistorie og navnetyper. Grunnen til det var en bok med tittelen Landnåm i Norge som geologen dr. Andreas M. Hansen gav ut i 1904. Han framsatte der noen hypoteser om bosetningsforholdene i de nordlige landsdelene som Karl Rygh ikke kunne la bli stående uimotsagt. Det resulterte i skriftet Om gaardnavne i Nordland (Videnskabsselskabets Skrifter (VSS) nr. 4 1905). Ryghs skrift foranlediget et svar fra Hansen. Også dette så Karl Rygh seg nødt til å imøtegå. Han kom med et skarpt motinnlegg: Nogle bemerkninger om gaardnavne (VSS nr. 7 1906). Disse to skriftene til Karl Rygh utgjør et viktig supplement til hans Bemerkninger ... , og de kan den dag i dag leses med utbytte av arkeologer og navnegranskere.

Utgivelser

Da Oluf Rygh døde i 1899, hadde han gitt ut 2 bind av Norske Gaardnavne; det tredje var i trykken og det fjerde nesten fullført fra hans hånd. Arbeidet med å publisere resten av verket måtte da legges i andres hender. Det var en selvfølge at det ble overdratt til Karl Rygh å utarbeide de 5 bindene for det nordafjelske (bd. 13-17). I forordet til bd. 7 skriver Albert Kjær at "det tør være tvivlsomt, om Udgivelsen af dette Værk vilde være blevet fortsat, ialfald uden lang Afbrydelse, efter Professor O. Ryghs Død, hvis ikke Overlærer Rygh, trods andet ham paahvilende Arbeide, havde givet efter for de Anmodninger, som rettedes til ham om at paatage sig Bearbeidelsen af det nordlige Norges Navnemateriale". I de forklarende

merknadene til de enkelte navnene har Karl Rygh også her gitt mange skarpsindige tolkninger.

Av hans etterlatte papirer går det fram at han har fått mange skriftlige opplysninger om uttale, stedsforhold o.l. fra forskjellige informanter. Men han har også skaffet seg informasjon ved selvsyn. I skriftet Om gaardnavne i Nordland sier han således: "Under mit arbeide med udgivelsen af dette bind [Nordlands-bindet av NG] har jeg havt anledning til fornyet studium af de nordlandske stedsnavne paa et ganske anderledes sikkert grundlag end før" (s. 3), og i Nogle bemerkninger om gaardnavne opplyser han: "Jeg har et par gange reist gjennem Vefsen og dertil flere gange paa gjennemreise været inde i fjorden. Jeg har saaledes havt god anledning til at sætte mig fuldstændigere ind i de topografiske forhold, end det kan ske ved karter" (s. 31).

I 1904 utgav han Oluf Ryghs samlinger til Norske Elvenavne. Arbeidet var langt fra fullført fra Oluf Ryghs hånd da han døde. Karl har ordnet navnene etter stammer, supplert kildesitatene og de geografiske opplysningene og føyd til ganske mange navn. Bl.a. hentet han flere fra de nye kartene over Helgeland som var utkommet i de siste årene før utgivelsen. Her som i Norske Gaardnavne har han gitt mange bidrag til forståelse av navnenes betydning. Hans holdning til materialet er den samme kritiske som i alle hans øvrige arbeider: "Jeg har ved den Maade, hvorpaa Forklaringerne er givne, søgt at undgaa, at mere eller mindre uvisse Formodninger om Betydningen skulde blive opfattede som sikker Fortolkning, og i mange Tilfælde, hvori jeg ikke mente at kunne give en nogenlunde sandsynlig Forklaring, har jeg undladt at gjøre nogen Bemerkning" (Forord, s. X).

I det meget interessante og verdifulle forordet drøfter han årsakene til at elvenavn dør ut; han gir en geografisk oversikt over bevarte navn i hele landet, og han gjør rede for hvilke forestillingskretser navnene er hentet fra.

Sammen med Sophus Bugge utgav han i 1901 også et annet av O. Ryghs etterlatte arbeider, nemlig Gamle Personnavne i norske Stedsnavne.

Også på et annet område av navneforskningen har Karl Rygh ytt betydelige bidrag. Allerede i 1871 utgav han en fortegnelse over Norske og islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen der han forklarte deres betydning. Denne fortegnelsen var den eneste i sitt slag inntil Finnur Jónsson i 1907 publiserte sine Tilnavne i den islandske Oldtidslitteratur. I et minneskrift over Sophus Bugge (1908) skrev Karl Rygh på nytt om personlige tilnavn i Norge og på Island i fortida.

Karl Ryghs plass i forskningshistorien

Det er blitt vanlig i litteraturen om norsk stedsnavngransking å tale om tre perioder: 1) Tida før Oluf Rygh. 2) Oluf Rygh. 3) Tida etter Oluf Rygh (jfr. f.eks. Ola Stemshaug i Namn i Noreg (1973), s. 16f.). Denne inndelingen går tilbake til Gustav Indrebø, som først lanserte den i en gjesteforelesning i Uppsala i 1938. Jeg synes ikke den gir et helt dekkende bilde av utviklingen i stedsnavnforskningen. Karl Rygh er, som hans biograf Th. Petersen framhever, "den første som offentlig har behandlet våre stedsnavn efter de metoder som hele den nyere stedsnavnforskning i Norden senere har bygget på" (Norsk biografisk leksikon, bd. XII, s. 60). Moderne norsk stedsnavnforskning starter ca. 1870 med hans Bemerkninger ... . Hvis en vil beholde tredelingen, er det etter min mening mer korrekt å nytte følgende inndeling: 1) Tida før Karl og Oluf Rygh. 2) Karl og Oluf Rygh. 3) Tida etter Karl og Oluf Rygh.

Alfred Jakobsen
Trondheim

Redaksjonen vil opplyse at Karl Ryghs avhandling Bemerkninger ... i år blir utgjeven på nytt med innleiing og merknader ved Alfred Jakobsen.

ENDA EIT JUBILEUM: NORMERING AV STADNAMN 150 ÅR

Redaksjonen av Nytt om namn finn det "betimeleg", litt på etterskot kanskje, å markera eit jubileum som til no har vore forbigått i det stille: I 1838 skulle det prentast ny matrikkel, og kaptein Gerhard Munthe vart sett til å gå gjennom og - for å nytta eit nymotens ord - oppdatera skrivemåten av gardsnamna. Resultatet av arbeidet til Munthe var inkje mindre enn ein revolusjon. For her vart skrivemåten av stadnamn for fyrste gong medvite lagt over i norsk lei.

I 1818 hadde Stortinget gjort vedtak om ein revisjon av matrikkelen, men det var fyrst etter at matrikkelkommisjonen hadde avslutta arbeidet at spørsmålet om skrivemåten kom opp i full tyngd, og då delvis som resultat av eit lengre innlegg i Morgenbladet av Ludvig Kristensen Daa. I ei sterkt polemisk form gjorde han seg til talsmann for ein norskare skrivemåte av både gardsnamn og distriktsnamn, m.a. for å få bort mange range og beint fram mistydde namneformer. Men kravet om ei oppnorsking av gardsnamna hadde òg bakgrunn i den nasjonale rørsla i 1830-åra.

I 1837 vart kaptein C. Blichfeldt sett til å gå gjennom ortografien i den nye matrikkelen, men han gjorde heller lite for å retta opp skrivemåten. Året etter vart så Gerhard Munthe sett til å utføra ein språkleg revisjon av matrikkelen. Han tok bort stumme bokstavar som i Løren (tidl. Løhren), Mo (tidl. Moe), og bytte elles ut c, x, (s)ch, w o.a. med "vanlege" norske bokstavar, innførte harde konsonantar som i Vik (tidl. Wiig), dobbelkonsonant i utlyd i namn som Klakegg (tidl. Klakeg). Han ville òg ha dobbelskriven konsonant i ord som Fonn, tidl. Fond, og enkel konsonant i ord som Næs, tidl. Næss.

Det etymologiske eller ordhistoriske prinsippet stod sentralt i arbeidet til Munthe, og her skilde han seg noko frå Daa, som ville ha ein meir ortofon eller målførenær skrivemåte. Og denne motsetninga finn ein enno i dag - ei motsetning som nok vil verta vekt til live når lovproposisjonen om skrivemåten av stadnamn skal opp til avgjerd.

Munthes matrikkelrevisjon var nok merkt av inkonsekvensar og manglande gjennomføring, t.d. vart former som Fornebo og Brovold ståande, hokjønnsord som Myren vart ståande med en-ending osb. Men for å sitera Gustav Indrebø i Norsk namneverk (1927), s. 37: "Like fullt er arbeidet aat Munthe eit stort og gjævt verk." Han braut med den danske skrifttradisjonen og la grunnlaget for eit norskspråkleg namneverk. Og dette gjorde han for godt og vel 150 år sidan.

BH

HEIDER TIL NORSKE NAMNEGRANSKARAR

Professor Jørn Sandnes, Trondheim, er utnemnd til æresdoktor ved Universitetet i Uppsala. Han har hatt nær tilknyting til universitetet der som forskar, førelesar og fakultetsopponent. Han er medlem av Kungl. Gustav Adolfs Akademien og medredaktør for tidsskriftet Namn och bygd, heiter det m.a. i grunngjevinga.

Professor Oddvar Nes, Bergen, har fått ein pris på 20 000 kroner frå Kungl. Gustav Adolfs Akademien for framifrå etymologisk gransking.

Nytt om namn gratulerer!

FESTSKRIFT TIL THORSTEN ANDERSSON

Den 23. februar 1989 fylte professor Thorsten Andersson, Uppsala, 60 år. Thorsten Andersson er kjend og høgt vørd her i landet som i Norden og Europa elles. Han ruver mellom dei store i germansk namnegransking i dag. Til åremålsdagen vart han heidra med festskriftet Studia Onomastica (Lund 1989. 454 s.). Skriftet har ei helsingsliste med innpå 500 personar og 70 institusjonar, og 52 fagartiklar av svenske og utanlandske kollegaer. Artiklane skal òg trykkjast i Namn och bygd. Mange av dei gjev

nyttige opplysningar til norske namn, men av plassomsyn må eg nøye meg med å nemne dei som gjeld Noreg spesielt.

Botolv Helleland skriv om "Stadnamn i ubunden form" (s. 143-152). Dei fleste stadnamna i Noreg har b.f., men det er òg eit stort innslag av namn i ub.f. Det er i hovudsak fire faktorar som avgjer forma: lokalitetstype, namnestruktur, alder og skrifttradisjon. Litt skjematisk kan ein seie at gamle gardsnamn utgjer tyngda av namn i ub.f., medan yngre naturnamn jamnast har b.f. I skrift blir det ofte brukt ub.f. der talemålet har b.f. Med den prestisjen skriftspråket har, får dette merkande følgjer for uttalen.

Historisk sett viser stadnamna ein massiv overgang frå ub.f. til b.f., men tendensen har slegi ut ulikt lokalt. På Voss har naturnamna nesten utan unntak b.f., mot 10-20% ub.f. i Hardanger. Skilnaden kan koma av analogilaging. Såleis har gamle samansetjingar med adj. + a (hankj.) el. e (hokj.) som regel ub.f. i Hardanger (Fagradal, Brottefonn). Også einskilde etterledd står tidast med ub.f. (-skor, -stein) der. I begge områda har dei fleste gardsnamna ub.f., men yngre utkantgardar skil seg ut med mykje b.f.

I dag blir namn på kart o.l. så langt som råd normerte etter genuin bøyingsform, men da inndelingsnamna skulle reviderast i 1917-18, fekk dei ofte ub.f. (Leksvik, Inderøy) ut frå ein slags nasjonal restitusjonstanke som gjekk på tvers av prinsippet om å byggje på den lokale uttalen. Namnerøkt betyr ikkje støtt det same!

Oddvar Nes går inn på etymologiske problem i artikkelen "Nokre norske stadnamn. Fister, Luster og Oster" (s. 251-259). Namnet Fister er opphavleg fjordnamn. Det må ha hatt gno. form Fístr og kan knytast til rota i v. físa 'blåse'. Tydinga er 'blåsterplass' eller ganske enkelt 'Vindvågen'. Luster er òg frå først av fjordnamn, i gno. vel *(H)lústr, til ei rot for 'reinse, gjera blank, klår'. Namnet viser til den blanke, ljosvorne leten som fjorden har pga. alt vatnet frå Jostedalsbreen. Oster er etter all von det gamle namnet på den store og høge Osterøyni. Gno. form var Óstr, som ytst går tilbake på rota i v. auke. Namnet tyder 'Den store' og siktar helst til høgdeprofilen, mindre truleg til flatevidda.

Nes reknar desse namna for å vera tr-avleiingar og rimelegvis av høgre alder enn dei eigentlege, vanlegare str-avleiingane (Ørsta o.fl.). Sannsynlege tr-namn finn han altså i Sogn og Fjordane og Hordaland, som òg er kjerneområdet for str-namna. Artikkelen utdjupar og nyanserer nokre av synspunkta i Thorsten Anderssons utgreiing om suffikset -str- (i Nordiska namn. Festskrift till Lennart Moberg, 1974).

Jørn Sandnes reiser kritiske spørsmål til tolkinga av "Saurhlið eller Saurhlíð. Et sentralt navn i det gamle Nidaros" (s. 327-335). Namnet finst i Snorres store Olavssaga og i Heimskringla, men er elles ukjent både i litteratur og tradisjon. Det gjeld ein lokalitet litt sørom Nidaros slik byen var på 1000-talet. Førsteleddet er saurr m 'søle, lort'. Sisteleddet kan vera anten hlið n 'opning i gjerde, led' eller hlíð f 'li'. Språkleg står tolkingane om lag like sterkt. Prøver ein tydingane mot realtilhøva, tek svaret farge av kvar ein meiner den aktuelle staden helst låg. Dersom ein held på den tradisjonelle lokaliseringa til Kongens gate, står tolkinga led sterkast fordi det også den tida var for flatt der til at ein har kunna tala om li. Men tenkjer ein seg staden lenger sør, får ein ei viss dekning for den siste tydinga fordi Domkyrkjeplatået var høgre enn lendet ved den gamle bykjernen. Sandnes viser til at i yngre stadnamn står -lia nokre gonger for slakare hall enn det som vanleg ligg i li appellativisk. Det arkeologiske og historiske materialet set ikkje urikkande bom for nokon av lokaliseringane. Dermed må tolkinga òg stå open.

Etter mitt syn er det grunnlag for å prioritere fastare enn Sandnes gjer. For sjølve tolkinga er det framleis den topografiske nemningsbruken som er problemet (men Sandnes har rett nok krympa det kjenneleg), og det ovrar seg på ein slik måte at tvilen einsidig råkar hlíð. (Spørsmålet om byvoksteren fell noko på sida i denne samanhengen, men er elles både viktig og interessant.) Samla sett meiner eg difor at hlið må stå sterkare enn hlíð.

KK

KULTURPRIS FOR STADNAMNARBEID

I Songdalen i Vest-Agder har stadnamnnemnda i kommunen fått kulturprisen for 1988. Prisen er på 2 500 kroner. Med Gunnar S. Folleråas og Anders Dybing i spissen har nemnda samla inn om lag 5 500 namn. Det er berre litt etterrakster som står att før prosjektet kan seiast å vera avslutta. Tildelinga er eit handfast uttrykk for at kommunen verdset arbeidet med å berge og odle denne delen av kulturarven.

UNGE FORSKARAR

Også i år vart det levert inn fleire stadnamnarbeid til tevlinga for unge forskarar. I finalen på Teknisk museum i Oslo 4. april fekk Johan Jakob Thorsen frå Bø i Vesterålen tredjepremie for eit arbeid om stadnamn frå Guvåg. Frode Korslund fekk andrepremie for ei utgreiing om gardsnamn og typologi i Øyer (sjå s. 49). Og på toppen kom Venke Ivarrud frå Hattfjelldal som tok fyrstepremie med ei oppgåve om stadnamn frå Susendalen. Ho skal òg delta i den internasjonale finalen seinare i vår.

8 600 STADNAMN FRÅ LÆRDAL KOMMUNE

Stadnamnprosjektet i Sogn og Fjordane har gjeve ut den fyrste ferdige kommunesamlinga. Det gjeld 8 600 stadnamn frå Lærdal, ordna alfabetisk med normert oppslagsform, korte realopplysningar, heimfesting til gard og kartblad. Lydskrift er derimot ikkje teke med her. I siste delen av rapporten er tilfanget ordna gardsvis for kvar av dei 82 matrikkelnummera i kommunen. Det er dessutan teke med ei utskrift av namn som viser til lendetype foss/stryk, og av namn som har tilknyting til fiske på land. I databasen til tilfanget ligg det inne innpå 150 natur- og kulturkodar

som gjer det mogeleg å sortera ut lister på like mange ulike namnegrupper.

Rapporten er på nær 600 sider, laga ved hjelp av edb, og han viser for alvor dei perspektiva som opnar seg ved dataregistrering av store stadnamnsamlingar. Fleire fylke er i gang med tilsvarande prosjekt, men det ser ut til at Sogn og Fjordane ligg fyrst i løypa når det gjeld utgjeving, og det er all grunn til å gratulera fylket med dette resultatet.

Rapporten kostar kr 150 og kan tingast ved Fylkesarkivet i Kaupanger. Til rapporten høyrer 80 kartblad av Økonomisk kartverk der stadnamna er påførte ved hjelp av dataprogram. Det er Statens kartverk/Fylkeskartkontoret på Hermannsverk som har stått for digitalisering og produksjon av karta. Prisen for kvart kartblad er 80 kr.

Fylkesarkivet har tidlegare laga ein liknande rapport over stadnamn i Hornindal.

BH

Leiaren bør få prosjektet til å bera seg.

INNSAMLING AV STEDSNAVN I BIRKENES

Jeg er blitt bedt om å fortelle litt om "Birkenes-prosjektet" i Aust-Agder, et navneinnsamlingsarbeid jeg har stelt med på egen hånd, men i tilknytning til Birkenes Historielag. Arbeidet går ut på å samle inn mest mulig av stedsnavn i Birkenes kirkesogn, et område på noe over 230 km^2, fordelt på 91 matrikkelgarder.

Nå er det 15 år siden jeg så smått begynte. Virkelig fart i arbeidet ble det etter 1982, og det av to grunner: Birkenes Historielag ble stiftet, og jeg var med på et kurs i stadnamninnsamling der Botolv Helleland var leder.

Arbeidet skjer etter vanlig mønster. Lydbandopptak og Økonomisk kartverk er uunnværlige hjelpemidler. Ennå er navnekjennskapen god i bygda, men jeg merker at mye er i ferd med å forsvinne. Til nå har jeg vært i forbindelse med om lag 180 kjentfolk, de fleste over 65 år. Resultatet er 6 000 stedsnavn, vitenskapelig registrert. Den primære oppgaven er altså å samle inn folks navnekunnskap.

Sekundært tar jeg også sikte på å få til en totalregistrering av alt navnetilfang som finnes. I de siste årene har jeg gått en del på navnejakt i gamle papirer. Det er nyttig, fordi en da kan danne seg et bilde av i hvilken grad navnene har greid å overleve opp til vår tid.

Med tida håper jeg at navnetilfanget kan bli utgitt i bokform. Det vil være ønskelig om tilfanget kunne ordnes på en slik måte at det blir mest mulig nyttig - for alle, både vitenskapsfolk, lokalhistorikere og "vanlige" folk i bygda. Får en i ei bok ordna navnene på en oversiktlig måte med alfabetisk fellesregister, med lydskrift, nødvendige opplysninger, illustrasjoner, kart og bilder, - ja, da har jeg tro på at det vil kunne bli ei gild bok ut av det. Det viktigste framover nå blir å finpusse materialet, og å fylle de holene som ennå finnes.

Vidar Haslum
Birkeland

I årsskriftet for Birkenes Historielag 1988 skriv Vidar Haslum om "Stedsnavn og folkeminne fra Ånesland i Vegus-

dal" (s. 13-40). Frå denne matrikkelgarden (gnr. 53 i gamle Vegusdal herad) har han samla ca. 300 namn med opplysningar om landskap, historie og ressursutnytting. Artikkelen er lagd opp som ei vandring gjennom heile gardsvaldet frå innmark til ytste utmark. Haslum let kjentfolket koma til orde i mange direkte sitat som han flettar inn i den vitskaplege drøftinga på føredømleg vis.

TILSKOT TIL STADNAMNINNSAMLING I AKERSHUS

I samband med forprosjektet for storflyplassen på Hurum har Akershus fylkeskulturavdeling løyvd kr 30 000,- til eit forprosjekt for innsamling av stadnamn i Asker, Nesodden, Frogn og Ås. Midlane skal forvaltast av Institutt for namnegransking, som har teke på seg å halda innføringskurs i dei aktuelle kommunane.

I samråd med Akershus og Buskerud fylke har instituttet søkt Riksantikvaren og Luftfartsverket om midlar til eit treårs innsamlingsprosjekt med prosjektleiar i full stilling. Utfallet av søknaden vil visa i kva grad utbyggjarane prioriterer registrering av immaterielle kulturminne.

STADNAMNINNSAMLING I SPARBU

Etter initiativ av formannen i Sparbu historielag vart det i 1978 gjort vedtak om at laget skulle setje i gang ei innsamling av namn i innmark og utmark innafor gardsvalda i bygda. Innsamlingsarbeidet vart organisert på den måten at bygda vart oppdelt i roder, som i dei fleste, men ikkje i alle tilfelle svara til grendeinndelinga, og at ein person vart ansvarleg for innsamlinga innafor si rode. Dei innsamla namna skulle setjast opp på lister, og kart frå Økonomisk kartverk vart nytta ved plassering av namna.

Sjølve innsamlingsarbeidet kom i gang i 1983, og historielaget heldt fleire orienteringsmøte for dei som

var med på arbeidet. Sjølv var eg med på to av dei. På det eine gjorde eg greie for prinsipp for namneoppskriving med modell i namnelister frå Institutt for namnegransking, og på det andre tok eg opp transkripsjonsproblem ved oppskriving av målføre. Dessutan presenterte eg namnelister som folkeminnesamlaren Karl Braset hadde sett opp for fleire av gardane i Sparbu, dei fleste frå Mære sokn. Desse oppskriftene skriv seg truleg frå 1920-åra eller kanskje noko før. Originaloppskriftene finst i dag på Norsk Målførearkiv i Oslo. Historielaget fekk kopi av listene slik at innsamlarane kunne undersøkje om namna som Braset hadde notert, var levande i dag.

Innsamlingsprosjektet vart fullført først i 1988, og resultatet er ei samling av om lag 3 000 namn, dei fleste frå innmarka på gardane, men òg ein god del frå utmarksområde. Det var overraskande mykje gammalt namnestoff som kom inn, namn som inneheld utdøydde namneelement, namn som fortel om eldre driftsmåtar, gamle bygnader eller tidlegare verksemd på gardane. (Tre namn frå denne innsamlinga er drøfta i artikkelen min "Hælgjin, Kruvin og Hevlan - tre stadnamn i Sparbu", som står i Årbok for Nord-Trøndelag Historielag 1988 og i Årbok for Sparbu Historielag 1988.) Interessant var det å sjå at dei aller fleste namna på Karl Brasets lister vart attfunne. Nokre få hadde gått ut av tradisjonen, men storparten var enno anten i bruk eller i levande tradisjon. Enno har tydelegvis ikkje det moderne jordbruket ført til omfattande namnedød, men truleg hastar det å få tak i dei gamle namna som lever i tradisjonen. Det er usikkert om det er særleg mykje å finne dersom ein ventar ein generasjon til.

Arnold Dalen
Trondheim

STADNAMNINNSAMLING I VERDALEN

Opptaket til å samle inn stadnamn i Verdalen vart gjort av Verdal historielag for ein ti år sidan. Ola Stemshaug

heldt møte for interesserte om opplegg og framgangsmåte ved namneinnsamling. Etter ei viss mogningstid og ein ny kurskveld kom arbeidet i gang for alvor i 1986. I årboka for historielaget 1987 og 1988 fortel Atle Grimstad om resultatet så langt. Det er samla om lag 3 400 namn, noko ujamt fordelte over kommunen. Vera reknar dei med er dekt så godt det let seg gjera, men i andre grender står det nok mykje att. Når ein veit at Verdalen har mesta 300 matrikkelgardar, må ein kunne vone på fleire namn enn dei som hittil har komi i hus. Innsamlinga skal difor gå ei tid til.

Namna blir skrivne på lister med uttale, lokalisering og eventuell forklaring av realtilhøve, gards- og bruksnummer, karttilvising og namnenummer på kartet. Dei bruker serien Økonomisk kartverk i 1:5 000. Det blir ikkje gjort lydbandopptak med heimelsmennene. Tilfanget skal lagrast i kommunen, men med kopi av både lister og kart til Nordisk institutt i Trondheim.

KK

NY AMANUENSIS VED INSTITUTT FOR NAMNEGRANSKING

Margit Harsson er tilsett i amanuensisstillinga etter Kåre Hoel, som vart utnemnd til professor førre året. Harsson er vitskapleg assistent ved instituttet no. På grunn av den stramme økonomien ved Universitetet er det uvisst når ho kan ta til i stillinga.

FN - NORDEN DIVISION

Norden Division av FN hadde møte i Gävle i Sverige 10.-11. april i år for å drøfta aktuelle spørsmål i samband med UNGEGN-møtet i Genève i mai i år. **Eeva Maria Närhi**, Finland, vart vald til ny formann etter **Allan Rostvik** frå Sverige.

FN har sidan 1953 hatt standardisering (normering) av stadnamn på programmet, og i 1967 vart den fyrste FN-

konferansen om geografiske namn halden i Genève. Her vart det vedteke å skipa ei ekspertgruppe (frå 1972 kalla UNGEGN - United Nations Group of Experts on Geographical Names). Ekspertgruppa kjem saman annakvart år, medan dei større FN-konferansane vert kalla inn med fem års mellomrom.

Ekspertgruppa representerer om lag 20 ulike språkleg-geografiske område, og **Norden Division** er eitt av dei. Den fyrste leiaren i denne divisjonen var **Per Hovda** frå Noreg. Rostvik overtok dette ombodet i 1977, og no i vår altså Närhi.

PLUSS-NAMNET NORNA

Nytt om namn är trots sitt begränsade format en mycket innehållsrik tidskrift som vi gärna läser också utanför Norge. I det senaste numret, nr 8 (1988), tar en av redaktörerna, Botolv Helleland, upp NORNA som exempel på vad han kallar PLUSS-initialnamn eller PLUSS-kortnamn. Det gläder mig naturligt som gammal NORNA-ledamot att se förkortningen av Nordiska samarbetskommittén för namnforskning som exempel på en kortform "som for lesaren gjev positive konnotasjonar" (s. 37 f.).

Ett litet tillrättaläggande vill jag dock komma med. Det är visserligen sant att det är Lars Hellberg som är initiativtagare till NORNA, men det är inte han som har skapat vare sig namn eller förkortning. Namnet bestämdes vid det konstituerande sammanträdet i København i december 1971, och förkortningen NORNA är lite yngre. Den kom till vid samtal mellan Allan Rostvik och mig, NORNA:s förste sekreterare resp. ordförande. Vi tyckte att det kunde behövas en lätthanterlig förkortning, och äran av att ha myntat den som det skulle visa sig lyckade förkortningen tillkommer Allan. På ryggen på min första NORNA-pärm syns ännu spår av en traditionell initialförkortning, NSN, men på denna palimpsest lyser NORNA.

Thorsten Andersson
Uppsala

SÁMI BÁIKENAMAT OVDAL JA DÁL - SAMISKE STADNAMN FØR OG NO

Helga 10.-12. mars skipa Romssa Sámi Searvi til eit seminar om samiske stadnamn på Tromsø museum. Seminaret vekte stor interesse og samla meir enn 60 deltakarar frå ulike delar av Sameland. Biletkunstnaren Hans Ragnar Mathisen i tilskipingskomitéen gjorde ein stor innsats for å skape ei vakker ramme rundt seminaret. I samarbeid med postverket fikk han laga til eit spesielt poststempel for seminaret med eit samisk stadnamn. Dette er første gongen at eit samisk stadnamn blir tatt i bruk på eit poststempel. Det var stor pågang for å få stempla brev med Goardelčohkka/Blåmannen, og postverket hadde ein person til stades under seminaret slik at folk kunne få 1. og 2. dags stempel. Goardelčohkka/Blåmannen er det høgste fjellet (1044 m) på Kvaløya utafor Tromsø.

Professor i samisk ved Universitetet i Oslo, Ole Henrik Magga, heldt to føredrag med titlane "Stedsnavn og samisk kultur" og "Bruk av samiske stedsnavn i dag". Magga understrekte at stadnamn er kulturminne til liks med tufter og andre synlige kulturleivningar. I dag blir ikkje stadnamn overførte munnlig frå generasjon til generasjon i like stort omfang som tidligare. Skriftlig dokumentasjon av stadnamn er naudsynt for å føre namnetradisjonen vidare. Stadnamn er viktig dokumentasjon på tidligare samisk busetjing eller nærver i mange område; t.d. viser stadnamn som inneheld leddet **lapp** i Finland at det har vore samar langt sør i landet. Områdenamnet Häme i Finland (svensk Tavastland) har same språklige opphav som ordet **sámi** i samisk.

Tidligare professor i finsk-ugriske språk ved Universitetet i Oslo, Knut Bergsland, greidde ut om "Samiske stedsnavn på offisielle kart" og "Stedsnavn som historisk

kilde". Det første kartet med "samisk innslag" er eit kart laga av Olaus Magnus i 1539. Kartet har ingen samiske stadnamn, men det har med ei teikning av ei samekvinne. Utgreiinga om samiske namn på offisielle kart er eit fyldig tillegg til det som står trykt om emnet i NOU 1983: 6. (Alle innleiingane skal trykkast i ein seminarrapport.)

Bergsland tok føre seg ei rekke samiske stadnamn (fjell- og innsjønamn) på sørsamisk område som språklig sett er av svært gammalt urnordisk opphav. Namna er frå område med sein norsk busetjing. Som døme kan nemnast:
1742 Börg-fiell, 1671 Byrgfiäll, Birgio Waari. Umesamisk: Burkij-várrie, pitesamisk: Birgguj. Namnet kjem av urno. *burgija, gno. byrgi 'borg, skanse; inngjerding'.
1640 Brackwara, Brakfjellet/Brackfjället, sam. Braahkoevaartoe; jf. urno. *brinko, gno. brekka, brekku 'bakke'.
Bergsland meiner at samiske namn av urnordisk opphav i strøk med sein norsk busetjing heng saman med nordisk bruk av områda som t.d. skatteoppkrevjing og gammalt handelssamkvem mellom samar og nordmenn.

Stipendiat Øystein Steinlien ved Institutt for samfunnsvitskap, Universitetet i Tromsø, snakka om samiske stadnamn i eit sjøsamisk samfunn (Manndalen i Troms) ut frå eit antropologisk perspektiv. Steinlien viste korleis stadnamna går inn som ein viktig del av den omgrepsverda som gjør at folk i eit sterkt fornorska samfunn framleis kan oppfatte seg sjølv og omgjevnadene som samiske. Utdanningsstipendiat Lars Ivar Hansen ved Institutt for museumsverksemd, Universitetet i Tromsø, forskar på jordeigetilhøve i Sør-Troms. I denne forskinga bruker han m.a. stadnamntilfang frå J. Qvigstads **De lappiske stedsnavn i Troms fylke** (Oslo 1935) som eit hjelpemiddel til å kaste lys over busetnadstilhøva i undersøkingsområdet.

Vitskaplig assistent Aud-Kirsti Pedersen ved Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, sette søkelys på bruken av omgrepet **forvrenging** i samband med stadnamn. Det finst mange døme på at samiske stadnamn som er endra i høve til den opphavlige forma, blir kalla forvrengingar e.l. Pedersen argumenterte for at nemninga **forvrenging** berre må brukast om namn som er blitt laga eller brigda av kartografar eller andre skrivarar som medvite

eller umedvite har endra eit namn. Endringar som skjer med stadnamn når eit samfunn byter språk, er det uheldig å kalle forvrengingar. Desse endringane er det dei lokale namnebrukarane sjølve som står for. Stadnamna blir **tilpassa** til eit nytt språksystem. Termen **forvrenging** er negativt ladda og må derfor ikkje nyttast om stadnamn som er blitt endra av dei lokale namnebrukarane.

Det var sett av nesten fire timar til kurs i innsamling av stadnamn. Kurset blei halde på både samisk og norsk. Hovudfagsstipendiat i finsk og samisk språk, Kaisa Rautio Helander, Universitetet i Oulu, heldt kurs for dei som snakka samisk, og Aud-Kirsti Pedersen heldt kurs for dei norsktalande kursdeltakarane.

Hans Ragnar Mathisen hadde laga ei vakker utstilling med akvarellar og fotografi av naturperler frå kysten av Midt- og Nord-Troms. Originalane til dei illustrerte karta hans med samiske stadnamn var også utstilte. Lars Valkeapää frå Lainavuoma i Nord-Sverige stilte ut gamle fotografi frå reinflyttinga som gikk føre seg frå Nord-Sverige til kysten av Troms heilt til i 1939. Valkeapää hadde også laga eit lysbiletkåseri om det same emnet med både gamle og nye fotografi. Nesten førti år seinare hadde han gått etter den same ruta som han hadde vandra som barn. I tillegg fortalde Valkeapää levande om dagens teknifiserte reindrift som skil seg totalt frå gammal tradisjonell driftsmåte. Valkeapää har gjort eit veldig arbeid med å hente inn opplysningar og samle materiale om reindrifta i Nord-Sverige i tidligare tider. I Sverige har ikkje dette arbeidet blitt verdsett, og Valkeapää sit på store mengder materiale (m.a. stadnamnopptak) som han ikkje får hjelp til å publisere.

Oppslutninga om seminaret viser at interessa for samiske stadnamn er stor. Om lesarane av Nytt om namn er interesserte i å tinge handteikna, illustrerte kart med samiske stadnamn, kan dei tinge karta direkte frå kunstnaren:

Hans Ragnar Mathisen, Varden 193, 9000 TROMSØ,
tlf. 083-74 237.

Karta kostar frå 50 til 90 kr pr. stk.

Desse karta finst:

Kart over Nordkalotten
Kart over Tromsø-Lyngen-området
Kart over Tysfjord
Kart over Nord-Fugløya

Aud-Kirsti Pedersen
Tromsø

SEMINAR OM NAMN OG SPRÅKKONTAKT

Det er i Tromsø det skjer. Den 2. mai blir det haldi seminar på Institutt for språk og litteratur ved universitetet under programmet "NAVF satsar på Nord-Noreg - språkvitskap". Emnet for dagen er todelt: Namnegransking og språkkontakt i Nord-Skandinavia. Den første delen inneheld desse føredraga:

Alfred **Jakobsen**: Karl Rygh 1839-1915, pioneren i nordnorsk stadnamngransking; Eirik **Liland**: Fiskeméd på Helgeland; Olaf **Jansen**: Om namnet "Hålogaland"; Aud-Kirsti **Pedersen**: Stadnamngranskinga i Nord-Noreg. Forskingsstatus og perspektiv for utforskinga av dei norske namna; Eira **Söderholm**: Finske stadnamn i Nord-Noreg. Forskingsstatus og -perspektiv framover; Gulbrand **Alhaug**: Personnamn i Nord-Noreg. Forskingsstatus og -perspektiv framover; Nils **Jernsletten**: Samiske stadnamn i Nord-Noreg. Forskingsstatus og -perspektiv framover.

Den andre delen byd på desse: Peter **Trudgill**: Current issues in language contact studies; Marjut **Aikio**: Frå språkkontakt til språkskifte (Nord-Finland); Bente **Martinussen**: Fornorsking og språkskifte i Troms og Finnmark på 1800-talet; Mats **Thelander**: Språk- og dialektkontakt i Nord-Sverige.

Prorektor Ole Mjøs opnar seminaret og Ernst Håkon Jahr avsluttar. Nytt om namn vonar å kunne gje referat frå seminaret i neste nummer.

SKRIVEMÅTEN AV SAMISKE STADNAMN

I brev til Fylkesmannen i Finnmark 12. august 1988 klagar Odd Mathis Hætta på skrivemåten av samiske stadnamn i brosjyren Stabbursnes naturreservat, som Miljøverndepartementet og Fylkesmannen gav ut i 1986. Hætta slår fast at namn etter namn har former i strid med nogjeldande samisk rettskriving. Formene viser heller ikkje noko rimeleg samsvar med den eldre normalen. For samiskkyndige kan her nemnast som døme Bævk'gåp'pi, Bårsanguvuodna, Stuorranjar'ga, Muol'ko, Val'datjåggi og Lævdnjavuodna. Vi som ikkje kan samisk, får eit inntrykk av korleis formene ter seg når Hætta samanliknar dei med skrivemåtar som Stabusjnæss, Lakkselva, Vestterbåtten og Posjjanggen i norsk. Kan ein sitje roleg med slikt?

I brev 16. august 1988 svarar Fylkesmannen at namna i brosjyren er skrivne i same forma som dei har på M711-kartet (1:50 000). Kartet følgjer rett nok ikkje den nye samiske rettskrivinga, men formene der er valde for at folk skal sleppe å koma i stuss når dei brukar brosjyren og kartet i lag. Andre brosjyrar frå Fylkesmannen er utforma etter same prinsippet. Fylkesmannen er samd i at framgangsmåten ikkje stettar dei språklege krava ein har lov å stille i dag, men reint praktisk er det vanskeleg å leggje om før M711-karta kjem ut på nytt med rett samisk skrivemåte.

Hætta seier til Nytt om namn at Fylkesmannen berre held fram prinsippa og overser realitetane. Det kan vél vera at

dei har til regel å gå ut frå kartet, men det har like fullt vorti eit sørgjeleg styr med namna i dette tilfellet. At kontrollen har svikta, kan kvar mann sjå ved ganske enkelt å samanlikne brosjyren og kartet.

Statens namnekonsulentar opplyser at M711-karta for dette området vart namnsette før den nye rettskrivinga kom. Ein kan ikkje sjå bort frå at det er gjort mistak i høve til eldre rettskriving òg, men i prinsippet er det den som ligg til grunn for formene. I dag blir samiske namn skrivne etter den nye normalen, og kartrevisjon skjer på same grunnlag. Når det gjeld namn i publikasjonar som den nemnde brosjyren, vil konsulentane minne om at offentlege instansar skal bruke offisiell skrivemåte.

KK

SPØRSMÅL OG SVAR

Meldingsbladet vårt bør sette av eit par sider til spørsmål og svar. Interessa for namn er stor, og mange kan ha hug til å spørje om eitkvart både når det gjeld stadnamn, personnamn og alle andre slag namn. Spørsmåla kan gjelde opphav og tyding, uttale og skrivemåte. Mange kan også ynskje råd og rettleiing i val av namn.

Redaksjonen for Nytt om namn er sjølvsagt ingen allvitande instans, men har mykje fagkunnskap og mange hjelperåder (namnearkiv, litteratur, kart osb.) og dertil kontakt med fagfolk overalt i Noreg og Norden og lenger utover, slik at det kan gjevast svar på det meste innanfor faget.

Eg opnar denne teigen med eit spørsmål som helst må kallast for ei bøn om ei handsrekning. Det gjeld fotografering av eit fjell som ligg langt unna heimstaden min.

Dermed trengst ein mellomtittel.

Kva tyder Hornkloven?

På 800-talet levde ein skald med namnet Torbjørn og tilnamnet Hornklove. Mange norrønfilologar (Hjalmar Falk, Sigurður Nordal, Odd Nordland, Anne Holtsmark, Magnus Olsen og andre) har gjort seg tankar om det merkelege tilnamnet hans, men ingen har komi til noko fullgodt resultat. På 900-talet dikta Egil Skallagrimsson eit kvad der han sa at Eirik Blodøks heldt landet, dvs. Noreg, med hornklof, men kva er hornklof eller hornklofi? Alle reknar med at det er ei nemning på noko konkret (ein ting) som i dette høvet blir brukt biletleg. Sigurður Nordal meinte at det kan vera ei klemme eller ei presse av det slaget som vart brukt når dei forma hornskeier, og det finst mange slike i musea våre. I Rana vart denne reiskapen kalla ei skeiklamra. Aasen og Ross har ikkje dette ordet, heller ikkje båtklamra som er ein liknande reiskap. Det kan gje god meining å seie at Eirik Blodøks heldt landet like fast i si klamre som skeimakaren heldt hornstykket fastskrudd i skeiklamra, sml. skrustikka i vår tid og vår biletbruk. Men dette er altså berre eit framlegg, eitt av mange.

Ingen av norrønfilologane har ansa på at det finst eit fjell (eller ein del av eit fjell) med namnet Hornkloven. Det ligg langt ute på det neset som skil mellom Ørstafjorden og Voldsfjorden (Voldafjorden) på Sunnmøre. Asbjørn Øye nemner det på s. 24 i boka Stadnamn i Ørsta (Ørsta 1981) og lokaliserer det til Steinnes gnr. 62 og 63, men det er ikkje avmerkt på kartet. Høgste toppen på den ytre delen av neset er Liaveten på 592 m. Hornkloven må høyre til same fjellpartiet.

Eg reknar med at Hornkloven er eit velkjent namn for folk som har vaksi opp på slike stader at dei har hatt og kanskje framleis har fjellet for augo. Da kan det vera at dei også har høyrt ei eller anna forklaring på namnet. Alt slikt har interesse. Namnegranskarane ved DH-skulen på Volda har nok registrert namnet, kanskje også kommentert det. Men har dei fotografert Hornkloven frå slike stader på land og sjø at biletet kan seie noko om namngjevingsmotivet?

Aasen gjev 2 tydingar på ordet klove, m. "1. Kløft, Vinkel; f. Ex. imellem Klipper. 2. en kløftet Stang eller Stok; ogsaa en Klemme, et Redskab at knibe med."

Asbjørn Øye gjev ingen realkommentar. Eg resonnerer slik: Dersom klove i dette namnet tyder 'kluft' og horn er synonymt med 'fjell', blir namnet mesta meiningslaust, for da må det anten oppfattast som 'ei kluft som er utstyrt med eit horn' eller 'ei kluft i eit fjell som kallast horn(et)', men i det siste tilfellet blir det tale om namnet på klufta, ikkje namnet på fjellet. Vi må skifte om på lekkene for å få god meining. Om namnet hadde lydd Klovhornet, hadde tydinga vorti 'fjellet som har ei kluft', sml. namn som Klomstein (= den klovne steinen). Det er greitt nok. Men no heiter det altså Hornkloven, og da må vi trive til tyding 2 hos Aasen og oppfatte namnet som eit samanlikningsnamn av same slag som Keipen, Geitryggen, Smørstabben og Møysalen. Det må altså ha eksistert ein ting (reiskap eller anna) som vart kalla hornklov eller hornklove. Men kva var det?

No er det lange, lyse dagar, og eg vil be ein person av det hjelpsame slaget ta med seg fotoapparat og fara kringom neset i motorbåt. Så får vi kanskje greie på kva Hornkloven er for noko, og det blir ei gåte mindre både i namnevitskapen og norrønfilologien.

Trondheim 30. mars 1989
Nils Hallan

VANG PÅ HEDMARKEN

Statens namnekonsulentar har nyleg hatt føre ein klage på poststadnamna Vang på Hedmark og Nes på Hedmark. Klagaren meiner det bør heite Vang/Nes i Hedmark eller på Hedemarken. Konsulentane rår Postdirektoratet til å bruke preposisjonen på og b.f. Hedmarken utan e i mellomlekken. Dei grunngjev framlegget slik (i samandrag ved underskrivne):

Fylkesnamnet Hedmark (ub.f.) vart laga i 1918 i samband med den ålmenne overgangen frå amtsnamn til fylkesnamn den gongen. Namnet har grunnlag i norr. Heiðmǫrk, men vantar direkte motsvar i talemålet. Når ein tenkjer på fylket som administrativ eining, kan ein med god rett bruke i Hedmark, slik som det òg heiter i Akershus, i Østfold osv. Preposisjonen på bør ein unngå i denne samanhengen.

Det gamle Heiðmǫrk lever òg i velhevda, munnleg mål, men skil seg der frå det moderne fylkesnamnet både i uttrykk og innhald. Folk lokalt, t.d. østerdølene, seier tradisjonelt ikkje i Hedmark, men på Hedmarka (b.f.), eller helst på Hedmarken, med den genuine dativforma i utvida bruk. Og dette namnet gjeld vel å merke ikkje fylket, men bygdene aust for Mjøsa. Hedmarka/Hedmarken er såleis eit bygdelag eller landskap på line med Solør og Romerike, nett som Hedmark er eit fylke på line med Akershus.

Likeins som det naturleg blir sagt Nes på Romerike og Gran på Hadeland, heiter det òg Nes/Vang på Hedmarken. Bruken av heimfestingsnamn med prep. på (norr. á) og landskapsnamnet er i det heile vanleg på Austlandet, og namnetypen har tradisjon attende til mellomalderen. Nes på Hedmarken svarar faktisk beinveges til "a ... Nessi a Heidmarkenne" i diplom frå 1461 (DN II:643). Postverket nyttar sjølv landskapsnamn i staden for fylkesnamn til heimfesting i nokre tilfelle, såleis Os i Østerdalen og Nes i Ådal (sjå postnummerkatalogen). Like endefram burde det vera å ha Vang/Nes på Hedmarken.

Forma Hedemarken strid både mot nedervd uttale og mot gamle skriftformer. Bindevokalen e kom inn etter reformasjonen med danske skrivarar, truleg ved at dei knytte He(i)d- til dansk hede. Det er sant nok mange som seier Hedemarken i dag, men det historiske grunnlaget er for veikt til at denne forma kan få rom i offisiell bruk.

Som alternativ til på Hedmarken set konsulentane opp på Hedmarka etter gammal nemneform. Dersom Postverket likevel vil halde fast på fylkesnamnet, bør dei bruke rett prep. og skrive i Hedmark, men dette ser konsulentane som ei dårlegare løysing enn å skifte til landskapsnamnet.

KK

NYTT FYLKESKART OVER MØRE OG ROMSDAL

I april i år (1989) forelå det nye fylkeskartet over Møre og Romsdal. Kartet er i målestokk 1:250 000. Foruten hovedkartet over fylket har man funnet plass til sentrumskart over Molde, Kristiansund og Ålesund. På baksida av kartet blir Møre og Romsdals 38 kommuner presentert, samt at fylkets historie, natur, kultur og næringsliv blir kort beskrevet. Kartet selges i en hendig folder der man har gitt plass til reklame, noe som har gjort kartet selvfinansierende. Rent fysisk er dette en innbydende trykksak.

Kartet inneholder ca. 2 000 navn, og dette navneverket er interessant fordi det ligger uvanlig grundig forarbeid til grunn for det, og fordi dette forarbeidet er gjort av andre enn Statens navnekonsulenter. Fylkeskartkontoret, som har utgitt kartet, er ikke forpliktet til å benytte Statens navnekonsulenter ved utarbeidelsen av nye kart. I dette tilfellet har Fylkeskartkontoret i Møre og Romsdal som vanlig brukt sin egen faste konsulent, Kåre Magne Holsbøvåg. I tillegg har Peter Hallaråker, Terje Aarset og Arne Kruse ved Stadnamnprosjektet i Møre og Romsdal (Volda distriktshøgskule) gjennomgått navnematerialet.

Utgangspunktet for deres arbeid var å rette alle feil som finnes på den topografiske hovedkartserien M711 (målestokk 1:50 000), på vegvesenets skilt og blant poststednavna før disse navna kom med på det nye kartet. Intensjonene var de beste: navna skulle normeres etter gjeldende rettskrivning, nedarvet uttale skulle veie tungt i valg av skrivemåte, skrifttradisjonen skulle tas hensyn til, og ideelt sett ville man ha ens skrivemåte av samme navn og navneledd. Hvordan har så resultatet blitt?

Fordi utgangspunktet var å "rydde opp", har kartet som rimelig kan være en del endringer i forhold til poststednavna, vegvesenets navn på skilt og i forhold til kartserien M711. Endringer i forhold til det som er innarbeidet, vil alltid være kontroversielle, uavhengig av om rettelsen er "riktig" eller "gal". På denne bakgrunnen vil nok det nye fylkeskartet bli diskutert. Jeg vil i det

følgende se på noen **typer** endringer som er foretatt på det nye kartet.

1. Endring fra ubestemt til bestemt form

En av manglene ved de eldre M711-karta over området er at ubestemt form er brukt i mange tilfeller der genuin uttale har bestemt form. Dette skulle rettes opp på det nye fylkeskartet. I et foredrag på den 5. nasjonale konferansen i navnegransking (konferanserapporten er under trykking) gjorde Arne Kruse rede for vanskene de som navnekonsulenter hadde hatt i forbindelse med opprettinga av artikkelbruken. Navn på tettsteder, administrasjonssentra, kirkesteder og ferjeleier har gjerne lang skrifttradisjon i ubestemt form, og brukes nå i ubestemt form også i tale. Opphavlig og parallelt viser disse navna ofte til naturlokaliteter. Uttalen av gårdsnavn har også vist seg å bli påvirket av skrifttradisjonen. Dette har ført til at mange av navna som er registrert med bestemt form i Norske Gaardnavne, brukes i ubestemt form i dag.

Løsningen på det nye fylkeskartet er at navn på naturlokaliteter som regel har fått bestemt form, slik at f.eks. øynavn ender på -øya, fjellnavn på -tinden eller -fjellet og fjordnavn på -fjorden. Navn på tettsteder og administrasjonssentra har gjerne fått stå i ubestemt form. Resultatet er navnepar av typen Midsund (tettstedet) - Midsundet (sundet), Stordal (tettstedet) - Stordalen (dalen) og Averøy (kommunen) - Averøya (øya). Dette er en løsning som burde fungere bra; ulike lokalitetstypers navn får jo også ulik skrifttype på kartet slik at sammenblanding burde være umulig. I det hele representerer det nye kartet en klar forbedring sammenlignet med eldre kart når det gjelder å la uttalens bestemte form komme til uttrykk i skrift.

2. Endring av enkelte øynavn

En av endringene som sikkert vil bli påtalt av lokalfolk, er forandringen av noen velkjente øynavn. Det dreier seg f.eks. om Gossen til Gossa, Dimnøy til Dimna, Eikøy til Eika, Remøy til Rimøya, Fjørtoft til Fjørtofta, Orten til Orta og Midøy til Mia. Disse endringene er alle basert på

nedarvet uttale. Endringene har medført at man har tatt bort epeksegetiske tillegg som -øy i Eikøy, Midøy og Dimnøy, eller at man har ført opp navna i nominativ i stedet for dativ slik som reglene tilsier. Dette er tilfelle ved Gossa og Orta. Selv om skriftbildet av Gossa, Mia og Orta helt sikkert vil virke fremmed på lokalfolk, er endringene i tråd med nedarvet uttale og med navnas språklige opphav, og dermed også i samsvar med grunnprinsippa i Føresegner om skrivemåten av stadnamn (1957). Dette er kulturhistorisk viktige og verdifulle endringer.

3. Mer dialektnære navneformer

Noen endringer på fylkeskartet representerer en overgang fra det en kan kalle en etymologisk til en mer uttalenær skrivemåte. Eksempler er Leikong (før: Leikanger), Kvamen (Kvamme), Hjartåbygda (Hjarthaugbygda) og Solåsundet (Solheimsundet). I de tilfellene der etymologien er usikker, som f.eks. ved Hjarthaug og Solheim, er det den beste løsningen å bruke en mest mulig uttalenær skrivemåte. Det er mer diskutabelt hvorvidt det er hensiktsmessig å gå bort fra innarbeidete, etymologisk korrekte skrivemåter, som f.eks. Leikanger til fordel for den mer dialektnære Leikong.

I disse tilfellene kolliderer to av navnekonsulentenes arbeidsprinsipper: Man kan ikke både få dialektnære skrivemåter og et enhetlig navneverk. I Norge vil valget av dialektnære navneformer føre til en anselig mengde forskjellige skrivemåter av det samme navneleddet. Et av kjennetegna på det nye kartet over Møre og Romsdal i forhold til kart kontrollert av Statens navnekonsulenter i Oslo er at navneformene på fylkeskartet tar mer hensyn til dialekt enn til etymologi. At navnekonsulentene i Oslo med tida har kommet fram til etymologiske eneformer som f.eks. sæter, breid, kyrkje, svad, skjer, urd og tjørn, skyldes at etymologien kan sees på som det minste felles multiplum for den store mengden dialektformer navnekonsulentene støter på i sitt riksdekkende konsulentarbeid. Med et regionalt perspektiv, som fylkeskartkontora arbeider innenfor, vil det være lettere å forene ønsket om dialektnære former med ønsket om et enhetlig navneverk.

På fylkeskartet bruker man konsekvent seter, brei og høtte (som fjellbetegnelse); de to første skrivemåtene støttes av alminnelige rettskrivningsregler. Navnekonsulentene i Oslo bruker sæter, breid og hytte som eneformer. Her ville jeg foretrukket at man hadde valgt de samme formene som er gjennomført så å si overalt på M711. Sæter er sideform både i bokmål og nynorsk, og uttalen /sæ:ter/ blir brukt over hele Sunnmøre ifølge Norske Gaardnavne. Når det gjelder breid, blir jo nettopp i dette fylket d-en stedvis uttalt, og likens bl.a. i heid og lid. Det virker inkonsekvent å skrive Saudehornet og Raudheia, men alltid Brei-.

4. Skrivemåten av urd/ur og skard/skar

Skrivemåten av urd/ur og skard/skar står i en særstilling på det nye fylkeskartet. Her har man lagt seg på en løsning med to ulike skrivemåter av samme navneledd på samme kart. Dette er dels legitimert av ulikt dialektgrunnlag, dels av om navnet er gårdsnavn eller naturnavn, og dels av om navneleddet står som førsteledd eller andreledd eller for seg selv i et "usammensatt navn". Vi finner bl.a. følgende navn på kartet: Ura, Ljøsurdegga, Urfjellet, Gråurda, Skar, Skare og Åsskardfjorden. I disse tilfellene mener jeg man ville tjent på å gjennomføre én form. Folk flest har ingen bakgrunn for å forstå valget av den ene eller den andre formen, og enkelte "språkukyndige" vil kanskje til og med ha vansker med å identifisere urd og ur med hverandre. Inntrykket er rotete. Statens navnekonsulenter i Oslo har forsøkt å gjennomføre formene med -d her, men problemer vil alltid oppstå ved gårdsnavn med lang skrifttradisjon, jf. Skare.

5. Inkonsekvenser

Ser man bort fra den tilsynelatende inkonsekvensen ved skrivemåten av urd/ur og skard/skar, finner man også annet "smårusk" på kartet. Det skrives Kjerkjeberget og Kjerkjetaket, men Trollkyrkja. Her har man valgt å følge den tommelfingerregelen i føresegnene som sier at andreleddet bør normeres strengere enn førsteleddet. Det samme har kanskje vært tilfelle ved Bud og Buadjupet. Forbindelsen

dem imellom ville vært tydeligere ved ens skrivemåte. Det gamle konsonantsambandet rn skrives oftest slik, f.eks. Istjørna, Bjørnsund, Storhornet, men Bjønnøya, Tennøya og Kvennberget forekommer også. Her burde i hvert fall det samme navneleddet, bjørn, ha blitt skrevet likt. Ellers savner jeg navnet Gurskøya på kartet. Dette er tilsynelatende forskjøvet av kommunenavnet Herøy.

6. Oppsummering

Til tross for enkelte småfeil og inkonsekvenser, og til tross for at noen løsninger etter min mening er mindre heldige enn andre, er mitt hovedinntrykk av det nye fylkeskartet for Møre og Romsdal positivt. Mange feil er luket bort, mange flere navn står nå i uttalekorrekt bestemt form, og navneverket har fått et enhetlig preg. At kartet byr på mange "nye" stavemåter av gamle navn, vil ventelig utløse protester, og mange av de nye navneformene vil nok ha vansker med å vinne fram uansett hvor uttalerette og historisk korrekte de måtte være. Kartets bakside viser dette tydelig. De nye navneformene har nemlig ikke trengt gjennom til kommunepresentasjonen på baksida. Her står fremdeles bl.a. Gossen, Leinøy, Remøy, Midøy, Dimnøy og Orten. Bedre kunne ikke navnekonsulentenes manglende "gjennomslagskraft" vært illustrert!

Kristin Bakken
sekretær for Statens navnekonsulenter
Oslo

STUDENTARBEID OM NAMN

Hovudfag i Bergen

Arve B. Nyland: Noko om stadnamn frå Moi i Lund. Nordisk institutt, hausten 1988.

Det er ingen stim av hovudoppgåver i namnegransking no om dagen, så det er all grunn til å setja kryss i taket for dei som kjem. I fjor haust leverte Arve B. Nyland inn

Noko om stadnamn frå Moi i Lund for hovudfagseksamen ved Nordisk institutt i Bergen.

Oppgåva er på 170 sider, medrekna eit register på vel 1600 stadnamn, henta frå Moi i Lund, Sør-Rogaland. Oppgåva er bygd opp på tradisjonell vis, med innleiande kapittel om målføret, om namneteori og om terminologi. I ein kort, men velformulert diskusjon om normering gjer forfattaren seg til talsmann for at "Ei riksnorm bør eksistere; ei form som er så gjennomsiktig og vid at ho kan godtakast av 'alle'" (s. 27). Forfattaren viser elles eit døme på kva problem normering med fastvaksen artikkel fører til - Bruna kan vera både bru f. og brun f.

Eit større kapittel kalla "Nemne" omfattar 1. Grunnord og 2. Jamføringsord, og her vert det lagt fram utvalde døme på namn som er laga til orda i dei to gruppene. Her kjem interessante dialektale nyansar fram; m.a. finst både klomra f. og klymre n. om 'innsnevring', men det siste "er ikkje så trongt" som det fyrste (s. 45).

I kapitlet om gardsnamna tek forfattaren for seg gardsnamn og bruksnamn med utgangspunkt i Norske Gaardnavne, men kjem med nyttige tilleggsopplysningar og samanliknar dessutan dei ulike namneklassane med kvarandre ut frå både språklege og ikkje-språklege tilhøve.

I oversynet over "Kva namna fortel" seier Nyland: "Forfattarar av stadnamnoppgåver har som regel eit kapittel der dei gjer greie for utmerkingslekkane i stadnamna. Ofte vert dette berre ei oppramsing av ulike førelekkar gruppert etter storleik, leie, fargar, jordsmon, dyreliv osb... Eg vil i staden sjå utmerkingslekkane i relasjon til ei kulturhistorisk soge og freista sjå kva ein kan finna att av denne soga" (s.92). Det er ikkje vanskeleg å vera samd i eit slikt synspunkt - oppramsing er lett å ty til når ein skal ta for seg eit større namnemateriale. Heller ikkje Nyland kjem unna oppramsinga, sjølv om han utelet dei naturrelaterte namnegruppene som ikkje kan setjast beinveges i samband med kulturelle aktivitetar. Men samstundes skal han ha honnør for at han i einskilde avsnitt prøver å formulera ei problemstilling for drøftinga av materialet, t.d. når han med tilvising til bygdebokforfattaren I. Medhus spør "Hvordan greide

bøndene i Lund å beholde sine gårder, så de ikke gikk til fremmede?" Jau, "den som frelste når verst det knep, det var skogen" (s. 98). Og her er det at namn som Asalbakken, Askeskogen, Eikeli osb. kjem inn som kulturhistorisk materiale.

Det nest siste kapitlet tek for seg komposisjonsfugen på tradisjonell vis. (Forresten: Kvifor plassera ei reint språkleg-formell drøfting, slik det rett nok har vore vanleg, etter ein større bolk om semantikk? Meldaren kunne like gjerne tenkja seg ei nærare tilknyting til målføre-kapitlet.) Av særleg interesse her er at e-komposisjon er nytta i heile 34 % av dei "bikomponerte" namna, medan a-komposisjon berre finst i om lag 1 %. Dette er uventa på bakgrunn av det ein før har rekna med i dette området, og forfattaren spør seg om dette tyder på at e-måla breier seg i høve til a-måla.

Forfattaren har her lagt fram og drøft eit stort og interessant tilfang og har såleis gjeve eit verdfullt tilskot til kunnskapen om stadnamna i det sørvestlege hjørna av landet vårt.

BH

Mellomfag i Trondheim

Oddmund Løkensgard Hoel: Motiv og haldningar i stadnamnstriden etter krigen. Nordisk institutt, hausten 1988.

Spørsmålet om skrivemåten av stadnamn er støtt like aktuelt, og Løkensgard Hoel har såleis valt eit varmt tema for semesteroppgåva si. Etter Gustav Indrebø si detaljerte og engasjerte utgreiing Norsk namneverk frå 1927 har det kome ei lang rekkje artiklar og innlegg om stadnamnnormering, men ikkje noko større arbeid om ein då ser bort frå innstillinga til det offentlege stadnamnutvalet (NOU 1983: 6 Stadnamn). Det er ynsket om å gå noko djupare ned i motiva for stadnamnstriden i åra etter krigen som ligg bak oppgåva til Løkensgard Hoel.

Han går fyrst litt inn på tilhøvet mellom namn og nemne og ser deretter striden om stadnamnnormering som eit utslag av språkstriden. Men han peikar òg på den motviljen

mange kjenner ved at innarbeidde namneformer vert retta. Vidare tek han opp nokre hovudpunkt frå høgsterettssakene om stadnamn fyrst i 1960-åra og drøfter dei ulike tolkingsmåtane av omgrepet "historisk og nasjonalt forsvarleg" som finst i stadnamnføresegnene frå 1957. I siste delen av oppgåva kjem han nærare inn på korleis normeringa bør vera og drøfter særskilt det problematiske skjeringspunktet mellom etymologisk og målførenær skrivemåte. Han meiner å sjå at riksmålsfolket føretrekkjer målføreformer framfor etymologiske former som høver med nynorsk. På dette feltet står dei saman med målføretilhengjarane, ein allianse som går attende til tidleg på 1900-talet.

Den mest realistiske løysinga på bokmål/nynorskstriden i stadnamnnormeringa meiner han har vore å slakka av på krava om eit einskapleg namneverk og opna for større målføreinnslag. Dette synet meiner han i ein viss mon har nedfelt seg i innstillinga frå Stadnamnutvalet.

Løkensgard Hoel har levert eit engasjerande og velgrunna innlegg i stadnamnstriden. Utan å løyna sine eigne synsmåtar viser han kvar fleire av frontane går. Men på 25 sider er det ikkje råd å gje eit særleg nyansert bilete av dette vanskelege spørsmålet.

BH

Mellomfag i Oslo

Hausten 1988 vart det for første gong gjevi undervisning i namnelære som valfritt emne til nordisk mellomfag ved Universitetet i Oslo. Emnet omfattar eit pensum på 300 s. om stadnamn og personnamn, og ei skriftleg oppgåve på ca. 15 s. frårekna register o.l. Fire studentar tok emnet; tre skreiv om stadnamn og ein om personnamn.

Hanne Lauvstad: Personnavnskikken i Fredrikstad og Glemmen 1801.

Materialet er førenamna hjå menn og kvinner i alderen 1-30 år i folketeljinga 1801, til saman vel 1000 personar. Dei fordeler seg med ca. 470 på Fredrikstad og ca. 540 på Glemmen. Lauvstad drøftar tilhøvet mellom skriftformer og

uttale, og viser med illustrerande døme kor viktig det er å kjenne skriveskikken før ein tek til å dra slutningar om den reelle namnebruken. På denne måten får ho ein trygg basis for det som er sjølve oppgåva: å kartleggje tilfanget av norrøne namn, dobbelnamn og avleidde namn i høve til kjønn og heimstad.

Undersøkinga viser at Glemmen, som den tida var ei rein bondebygd, jamt over har ein meir konservativ namneskikk enn Fredrikstad. Samtidig er mannsnamna meir tradisjonelle enn kvinnenamna både i byen og bygda. Det er såleis flest norrøne namn blant mennene i Glemmen (35%) og færrast blant kvinnene i Fredrikstad (12%), men omvendt når det gjeld dobbelnamn (5% mot 34%). Avleiingar på -ine, -a o.fl. pregar kvinnenamna i nokon mon. Blant mannsnamna er det berre eit einstaka Olaus som kan reknast til avleiingstypen. Dei vanlegaste einskildnamna er Hans (10.7%), Ola og Anders, og Anne (14.3%), Marte og Kari utan skarp skilnad mellom by og land. Eit spennande funn er kvinnenamnet Petro(e) (7 pers.). Oppgåva har ypparlege register og tabellar.

Eg vil knyte ein merknad til resultata. Til dobbelnamna har Lauvstad òg rekna tilfelle med eit opphavleg slektsnamn som andre namnet føre det eigentlege slektsnamnet eller patronymikonet. Denne nemningsmåten viser seg mest på mannssida. Det er urråd å avgjera om andrenamnet her er meint som førenamn eller som eit slags mellomnamn. Frå Nord-Noreg er det kjent at slektsnamn på 1700- og 1800-talet vandra stegvis til dei oppnådde utvitydig førenamnstatus (sjå Arvid Bræck i Norske personnamnstudiar, 1981, s. 92f.). Yngre materiale synest vise at Østfold er eitt av dei områda (ja, kanskje dét området) som nest etter Nord-Noreg har hatt sterkast innslag av opphavlege slektsnamn mellom førenamna. Det er òg spor etter denne skikken i Vestfold (Kirsti Rye Ramberg: Døpenavn. Borre inklusive Horten 1710-1852. Horten 1860-1979. Utrykt hovudoppgåve 1981). Lauvstad har kasta ljos over ein namnebruk som ved nærare gransking kan vise seg å vera opptaket til ei utvikling parallell med den nordnorske, men samtidig uavhengig av den.

Frode Korslund: Gardsnamn i Øyer. Typar, alder og storleik.

Korslund tek utgangspunkt i den vanlege dateringa av gardsnamnklassar og undersøkjer korleis namna i Øyer passar inn i denne modellen. Han deler namna inn i klassane -vin (5 el. 6), -heim (6 el. 7), -stad (15), -rud (11), usamansette (29) og samansette (19) naturnamn, kulturnamn (som Hov, Bø og -gard, tils. 16) og nye namn (dvs. yngre enn 1647, tils. 45). Han ser på korleis gardane ligg i landskapet, og kor stor skyld dei har i skattematrikkelen frå 1647. Eit tredje, underordna kriterium er eldstebelegg i skriftlege kjelder.

Både lægje og matrikkelskyld stadfester dei ålmenne dateringane på mest alle punkt. Vin-namna har klårt høgast skyld (6.4 huder) og rud-namna klårt lægst (1.1). Men skylda varierer mykje i dei einskilde klassane, og mest for dei usamansette naturnamna. Storgardane fyller opp dei solrike grendene Midtbygda, Musdal og Nord-Tretten. Dei gardane som er yngre enn 1647, ligg derimot for størstedelen i perifere, ringare strok på vestsida av Lågen. Mest problematisk i høve til modellen er Dulve. Det peikar språkleg mot -vin, men garden skil seg i storleik og plassering markert ut frå dei andre vin-gardane. Om Tretten seier NG at det "fra først af kan have været Gaardnavn". Korslund meiner det opphavleg har vori namn på prestegarden.

I eit vedlegg er alle gardsnamna sette opp med matrikkelnummer, plassering i bygda, eldste skriftbelegg og skriftform og matrikkelskyld i 1647.

Anne Marte Skari: Teignamn frå fire Røysumsgardar og to Stastadgardar.

Oppgåva omfattar 113 namn frå dei nemnde gardane, som ligg i Gran på Hadeland. Sjølve innsamlingsarbeidet er framifrå dokumentert ved utfylte spørjelister og kart i vedlegg. Skari handsamar namna under synsvinklane ordtilfang (grunnord/usamansette namn) og leddstruktur (samansetjingstype). Ordtilfanget blir framlagt alfabetisk med opplysning om gno. form, uttale og bøying i dialekten, lokal tyding, talet på namn som ordet finst i, og utmerk-

ingsord som er knytt(e) til det einskilde grunnordet. Samansetjingane er skipa etter stammekomposisjon, konsonantisk og vokalisk komposisjon, lause samansetjingar og sekundær utmerking.

Namna inneheld 27 grunnord, og alle så nær som ekre høyrer til det aktive ordtilfanget hjå informantane i dag. Utmerkingsledda er òg stort sett vanlege ord, men her finst elles ukjende personnamn, gardsnamn og relasjonsuttrykk. Sidan teignamn er typiske "gårdens navn" (Magnus Olsen), kjem dei lett bort ved driftsendring, eigarbyte o.l. Skari viser at skiftande ytre lagnad alt har påverka namnetilfanget sterkt. Ei slik namneoppgåve blir dermed eit viktig kulturelt bergingsarbeid òg. Opp mot halvparten av dei samansette namna har stammekomposisjon, resten har mest s el. e, berre få a og u. Ein del gamle jamvektsord har gått over frå u til e (Smiu- > Smie-).

Kirsti Solbakk: Skulebarnsoppskrifter frå Flisnes og Eikenos på Sunnmøre.

Desse oppskriftene vart gjorde i 1932. Dei er frå to bruk på Flisnes (72 namn) og eitt bruk på Eikenos (42 namn) i gamle Borgund herad. Solbakk undersøkjer kor mange av namna som er kjende mellom dei unge i dag. Sidan 30-åra har busetnaden endra seg mykje på Flisnes, men etter måten lite på Eikenos. Jordbruk og anna næringsliv er sjølvsagt modernisert overalt. Solbakk peikar på at oppskriftene er noko ujamne m.a. i skrivemåte og heimfesting av namna, men dei har lell stor verdi som materialsamlingar. Ho ordnar namna i grupper av natur- og kulturnamn etter modellen i Hallaråker: Namn og stad (1987). Med ein slik skipnad blir det mogleg å sjå om det er noko samsvar mellom lokalitetstype og namnetradering.

Skoleeleven frå Eikenos kjenner halvparten av namna frå 1932, medan eleven frå Flisnes berre kjenner fjerdeparten. Den siste veit stundom av namna utan å kunne seie kva stader dei viser til. Skilnaden i overlevering heng saman med den ulike utviklinga Flisnes og Eikenos har hatt sidan 30-åra. Somme namn bruker dei unge med vidare referanse enn namna hadde tidlegare. Skiftet fell til dels i hop med ei grammatisk endring: Skarvehammaren > Hamrane og Hellen

> Hellane. Det er særleg namn for jordbruk, husdyrhald og fôrsanking som går i gløymsla. Best bevarte er namn på stader der folk har hatt og har si daglege ferdsel. Solbakk finn liknande tendensar i oppskrifter frå 1952 og 1980 som ho har samanlikna skolebarnsoppskriftene med.

Heile tilfanget er ført opp i tabellar med lokalitetskode og heimfesting til gardsbruk. I tillegg blir det opplyst om namna finst på ØK-kart og orienteringskart.

KK

STADNAMN I KYSTKULTUREN

Rapporten frå symposiet "Stadnamn i kystkulturen" i Volda 4.-6. mai 1987 er no under trykking og blir utgjeven i vår. Han kjem som eit skrift i serien NORNA-rapporter.

INSTITUTT FOR NAMNEGRANSKING. ÅRSMELDING 1987

Institutt for namnegransking. Årsmelding 1987 har kome ut og kan tingast direkte frå instituttet. (Adresse: Postboks 1011 Blindern, 0315 Oslo 3. Pris: 40 kroner.) Meldinga er på 102 sider og inneheld hovudsakleg eit namne- og sakregister for dei tidlegare årsmeldingane frå instituttet (1977-86).

RETTING OM SVENSK LÆREBOK I STADNAMNGRANSKING

I førre nr. av Nytt om namn stod det ei melding av Bengt Pamp: Ortnamnen i Sverige. Her vart det sagt at fyrste utgåva av boka kom i 1974. Det rette er 1967. Det må òg presiserast at boka kom ut i Lund og ikkje i Uppsala.

Returadresse:
Institutt for namnegransking
Postboks 1011 Blindern
0315 Oslo 3

NASJONALE KONFERANSAR I NAMNEGRANSKING. RAPPORTAR

1. Nasjonal konferanse i namnegransking. Foredrag og diskusjon frå ein konferanse på Blindern 23. oktober 1981. Institutt for namnegransking, Universitetet i Oslo 1982. 68 sider. Pris kr 20,-. (Hovudemne: Samiske namnearkiv og utgjeving av bustadnamn)

2. Den 2. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 19. november 1982. Foredrag og diskusjon. Institutt for namnegransking, Universitetet i Oslo 1983. 93 sider. Pris kr 30,-. (Hovudemne: Databehandling av stadnamn og personnamn)

3. Den 3. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 18. november 1983. Innleiingar og diskusjon. Institutt for namnegransking, Universitetet i Oslo 1984. 120 sider. Pris kr 40,-. (Hovudemne: Etterreformatoriske kjelder i namnegransking)

4. Den 4. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 22. november 1985. Innleiingar og diskusjon. Institutt for namnegransking, Universitetet i Oslo 1987. 194 sider. Pris kr 60,-. (Hovudemne: Lydskrift, særleg ved stadnamnregistrering)

5. Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 18. november 1988. Innleiingar og diskusjon. Institutt for namnegransking, Universitetet i Oslo 1989. Ca. 120 sider. Pris kr. 50,-. (Under utgjeving. Hovudemne: Skriftleg og munnleg normering av stadnamn)

ISSN 0800 - 4676

Tom Schmidt

S K J E M A

F O R

E D B - R E G I S T R E R I N G

A V

S T E D S N A V N

Institutt for namnegransking
Universitetet i Oslo
1989

Vedlegg til Nytt om namn 9 - 1989

Tom Schmidt

S K J E M A

F O R

E D B - R E G I S T R E R I N G

A V

S T E D S N A V N

Institutt for namnegransking
Universitetet i Oslo
1989

Vedlegg til Nytt om namn 9 - 1989

Innledning

Forsøk med dataregistrering av stedsnavn tok til ved Institutt for namnegransking tidlig på 1970-tallet (jfr. NORNA-rapporter 4, 1974). Databehandling av navn var emnet for den 2. nasjonale konferansen i namnegransking i 1982 (jfr. rapporten utg. 1983). Etter konferansen nedsatte Samarbeidsnemnda for namnegransking et utvalg for å utrede prinsipielle og praktiske sider ved dataregistrering av stedsnavn. Utvalget, som leverte sin innstilling 19. november 1983, la bl.a. vekt på å komme fram til et registreringsskjema som kunne danne grunnlaget for framtidige datamaskinelle navnearkiv. Det var også viktig at det opplegget en kom fram til, ikke måtte være vesensforskjellig fra det som var under utvikling i andre nordiske land. Med utgangspunkt i innstillingen fra datautvalget ble en rekke større og mindre navnematerialer registrert på EDB i åra som fulgte. Det var likevel ikke full enighet om hvordan materialet skulle registreres. Erfaringer fra enkelte av disse prosjektene er publisert bl.a. i Nytt om namn 2 - 1985 og Namn og nemne 2 - 1985 og 3 - 1986.

I forbindelse med fylkesprosjektene i Rogaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal ble det klart at man nå måtte bli enige om en nasjonal standard for registreringen, og Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane tok initiativet til en konferanse i Kaupanger 29. april 1986 med dette for øye. På denne konferansen nedsatte Samarbeidsnemnda for namnegransking et nytt utvalg som skulle utarbeide et feltskjema for EDB-registrering av stedsnavn i en nasjonal navnedatabase. Utvalget fikk disse medlemmene: Gulbrand Alhaug (Universitetet i Tromsø), Peter Hallaråker, formann (Distriktshøgskulen i Møre og Romsdal), Oddvar Nes (Universitetet i Bergen) og Tom Schmidt (Universitetet i Oslo).

Utvalget la fram sin tilråding for medlemmene og varamedlemmene i Samarbeidsnemnda 8. oktober samme år. En ny innstilling ble lagt fram 6. mars 1987. Dette framlegget ble drøftet på møtet i Samarbeidsnemnda 19. november 1988. Det var da kommet flere kommentarer til skjemaet, og

utvalget fikk fullmakt til å foreta de nødvendige endringene for å komme fram til et endelig skjema og særlig ta i betraktning merknadene fra Helge Sandøy ved Nordisk institutt i Bergen.

Det var enighet om at skjemaet som nå er vedtatt, skal brukes ved registrering av stedsnavn som skal lagres i den fram-tidige nasjonale navnedatabasen, og ved utveksling av navnemateriale fra en institusjon til en annen. Skjemaet er drøftet med dem som kommenterte det opprinnelige forslaget, og utvalget har sendt forslaget til høring blant medlemmene og varamedlemmene i Samarbeidsnemnda og til andre som foretar EDB-registrering av stedsnavn. Det har vært lagt vekt på at materiale som allerede er registrert, skal kunne tilpasses det nye skjemaet uten for store vanskeligheter. For å lette søking i databasen er enkelte opplysninger som tidligere har vært ført opp sammen i ett felt, nå fordelt på to.

Skjemaet vil kunne brukes sammen med de vanligste innskrivingsprogrammene (D-base, Dataflex og FELTED).

Kommentarene til de enkelte feltene er utarbeidet av undertegnede i samråd med Gulbrand Alhaug og ansatte ved Institutt for namnegransking.

Det foreligger også en nynorskversjon av skjemaet og kommentarene, som kan fås ved henvendelse til Institutt for namnegransking.

SKJEMA FOR EDB-REGISTRERING AV STEDSNAVN

Nr.	Feltnavn	Lengde	Kode
referanse			
1.	LØPENUMMER	(lengde: 6)	LPNR
2.	KARTSERIE, KARTBLADNUMMER OG -NAVN	(lengde: 25)	KART
3.	KARTRUTE	(lengde: 8)	KARU
4.	INNSAMLINGSNUMMER (navnenummer)	(lengde: 4)	INNR
5.	KOORDINAT-nord	(lengde: 7)	KORN
6.	KOORDINAT-øst	(lengde: 7)	KORA
navn			
7.	NORMERT SKRIFTFORM/OPPSLAGSFORM	(lengde: 30)	NORM
8.	Alternativ(e) skriftform(er)	(lengde: 30)	ALTF
lokalisering			
9.	KOMMUNENUMMER	(lengde: 5)	KONR
10.	Sokn - bygd	(lengde: 25)	SOBY
11.	Gardsnummer og bruksnummer	(lengde: 12)	GBNR
informant			
12.	INFORMANT (ETTER- og FORNAVN, FØDSELSÅR)	(lengde 35)	INFO
oppskrift			
13.	OPPSKRIVER (ETTER- OG FORNAVN, OPPSKRIVERÅR)	(lengde: 35)	OPPS
14.	Oppskriverform, dialektform	(lengde: 30)	OSFO
uttale			
15.	LYDSKRIFT	(lengde: 40)	UTTA
16.	Preposisjon	(lengde: 10)	PREP
17.	Dativform	(lengde: 40)	DATI

lokalitetstype/-funksjon

18.	LOKALT APPELLATIV (Hva er navnet navn på?)	(lengde: 20)	LOKA
19.	LOKALITETSTYPE - NATURKODE	(lengde: 4)	LONA
20.	LOKALITETSTYPE - KULTURKODE (obligatorisk hvis feltet naturkode ikke er fylt ut)	(lengde: 4)	LOKU
21.	Tidligere kulturkode (når ulik "nå")	(lengde: 4)	TIKU

analyse

22.	Leddanalyse utmerkingsledd	(lengde: 20)	LEUT
23.	Leddanalyse hovedledd	(lengde: 20)	LEHO
24.	Grammatisk analyse utmerkingsledd	(lengde: 10)	GRUT
25.	Grammatisk analyse hovedledd	(lengde: 10)	GRHO
26.	Etymologi	(lengde: 100)	ETYM

arkiv

27.	Lydbåndtilvising	(lengde: 25)	BAND
28.	ARKIVERINGSSTED	(lengde: 12)	ARKI

litteratur

29.	Litteraturreferanse	(lengde: 100)	LITT

merknader

30.	Andre navn på samme sted	(lengde: 30)	ANDR
31.	Tradisjon (f.eks. sagn, folkeetymologisk forklaring o.l.)	(lengde: 100)	TRAD
32.	Språk (i (evt. tidligere) flerspråklige områder)	(lengde: 8)	SPRA

[Etter felt nr. 32 kan tas med særskilte felt som det lokale prosjektet ønsker, jfr. veiledningen.]

99.	Kommentar	(lengde: fri)	KOMM

Feltene fylles fra venstre mot høyre.

Faste koder (Dersom ikke annet er presisert i merknadene til det enkelte feltet, skal tegnene nedenfor settes rett etter de aktuelle opplysningene, dvs. uten mellomrom.)

? Ved usikre opplysninger settes spørsmålstegn.

! Utropstegn settes etter overraskende opplysninger, f.eks. ved påfallende uttale (her med mellomrom og utropstegnet i parentes) og ved påfallende preposisjonsbruk.

& Dersom det ikke er plass til alle opplysningene innenfor den fastsatte feltlengden, henvises til kommentarfeltet ved hjelp av tegnet & ("et"). I kommentarfeltet settes & fulgt av nummeret på det feltet det er vist fra, f.eks. &12 om man har mer enn én informant.

-- To bindestreker kan brukes der en (foreløpig) ikke har noen opplysninger i det aktuelle obligatoriske feltet.

* (Re-)konstruert form markeres med stjerne.

/ Skråstrek skiller mellom opplysninger som gjelder utmerkings- og hovedleddet.

= Som postsluttegn skal brukes likhetstegn (=), dvs. at hver enkelt post skal avsluttes med =. Dette vil vanligvis gjøres automatisk.

Merknader til "Skjema for edb-registrering av stedsnavn"

Allment

I registreringsskjemaet er det skilt mellom valgfrie felt og obligatoriske felt. Dette er markert ved at feltnavnet er skrevet med store bokstaver i de obligatoriske feltene og små bokstaver i de valgfrie. Ideelt sett skal de obligatoriske feltene alltid fylles ut. For enkelte navn kan det likevel hende at opplysninger om f.eks. uttale, lokalt appellativ o.l. mangler. Obligatoriske felt der en

foreløpig ikke har noen opplysninger, kan fylles med **to bindestreker** (--).

Stikkordet helt til venstre tas med bare der innskrivingsprogrammet krever/muliggjør det.

Feltnummeret brukes også bare om programmet krever det.

Feltnavnet gir en kort forklaring på innholdet i feltet. Feltnavnet skal ikke med på skjemaet.

Feltkoden er obligatorisk i enkelte innskrivingsprogram. Av praktiske grunner er den her satt opp helt til høyre i skjemaet.

Feltlengden (dvs. hvor mange tegn eller anslag det er plass til) er knyttet til visse innskrivingsprogram. Ved andre er dette indre viktig, men opplysninger som går ut over den feltlengden som er satt opp nedenfor, vil forsvinne ved overføring av posten til program som setter denne betingelsen. Ytterligere opplysninger kan tas med under kommentarfeltet, og da med henvisning ved tegnet **&** fra det aktuelle feltet.

Særskilte felt, som det enkelte prosjekt ønsker, kan føyes til etter felt 32 og gis fortløpende nummerering. Feltlengde og evt. feltkode bestemmes av det enkelte prosjekt. Av hensyn til enkelte sorteringsprogram m.m. bør feltkoden ikke inneholde bokstavene Æ, æ, Ø, ø, Å, å, og heller ikke begynne med et ikke-alfabetisk tegn.

Kommentarfeltet (fri lengde) skal plasseres til slutt i skjemaet, altså **etter** evt. særskilte felt, og gis alltid **nummer 99**. Kommentarfeltet kan struktureres etter ønske. Der kommentarfeltet inneholder henvisning fra øvrige felt, markeres dette ved å skrive tegnet **&** fulgt av nummeret på det feltet det gjelder, f.eks. vil &30 bety at kommentarfeltet her har ytterligere opplysninger om "Andre navn på samme sted".

Det er ellers viktig å legge merke til følgende, spesielt med tanke på overføring av materiale fra ett arkiveringssted til et annet:

1. Feltene og rekkefølgen av feltene skal være som i skjemaet. Ved overføring fra ett arkiveringssted til et annet skal både feltnummer, feltnavn og feltkode fjernes, men **ved innskriving kan hvert prosjekt ha sitt eget standardoppsett (skjermbilde, registreringsprogram)**.
2. Ved overføring skal tekstfilen være i 7-bits format, da enkelte datamaskiner, f.eks. NOR-anlegg, krever dette formatet. Det vil bli satt opp en standard for overføring fra 8- og 16-bits format til 7-bits format.
3. Hvert felt skal være avsluttet med linjeskift, og det skal ikke stå igjen blanke tegn til slutt i feltet.
4. Tomme felt skal - som følge av pkt. 3 - være merket med linjeskift.
5. Postsluttegnet er =, dvs. at hver datapost skal være avsluttet med = (likhetstegn) helt til venstre på ny linje.
6. Feltene skal fylles fra venstre mot høyre.

Kommentarer til de enkelte feltene:

Felt 1 **LØPENUMMER**

Ved dataføringen blir hvert navn tildelt et kommunalt løpenummer fra 1 og oppover, slik at hvert navn i vedkommende kommune har et entydig identifikasjonsnummer. Dette er ikke knyttet til kartblad, og sammen med kommunenummeret (felt 9) vil det være en pålitelig tilvising også i nasjonal sammenheng. Innsamlingsnummeret, dvs. det navnenummeret som oppskriveren gir navnet under innsamlingen og fører på vedkommende kartblad, på innsamlingslista og leser inn på lydbånd, vil være et annet nummer (se felt 4).

Felt 2 **KARTSERIE, KARTBLADNUMMER OG -NAVN**

Her gis opplysninger om hvilken kartserie som er brukt under innsamlingen, hvilket nummer kartbladet har i serien og navnet på kartbladet. Følgende forkortelser skal brukes: **ØK** (= Økonomisk kartverk; f.eks. ØK BH 114-5-3 Silset), **M711** (= hovedkartserien fra Statens kartverk; f.eks. M711 1913-3 Fredrikstad) og **SK** (= sjøkart; f.eks. SK 60 Ranfjorden).

Felt 3 **KARTRUTE**

I felt 3 gis opplysning om kartruta der stedet fins; på ØK og SK ved hjelp av bokstav(er) og tall, f.eks. C3. På kartbladet har en da på forhånd markert kartrutene med store bokstaver vannrett fra øverste venstre hjørne mot høyre (A, B, C...) og tall nedover fra samme hjørne (1, 2, 3...). Om lokaliteten strekker seg over flere ruter, markeres dette ved at man bruker flere bokstaver og/eller tall, f.eks. AB34 (stedet ligger innenfor rutene A3, A4, B3 og B4) eller A-C3 (lokaliteten strekker seg fra rute A3 over B3 til C3). Ved henvisning til et kart i serien M711, skal rutene markeres med et firesifret tall, der **de to første sifrene gjelder linja rett under lokaliteten (stedet) og de to neste gjelder linja umiddelbart til venstre for lokaliteten**. Der M711 er brukt i innsamlingen, vil en større lokalitet f.eks. kunne få kartrutehenvisningen 13-1452, dvs. at stedet ligger innenfor rutene 1352 og 1452.

Felt 4 **NAVNENUMMER**

Innsamlingsnummeret, dvs. det nummeret som innsamleren har gitt navnet, og som er ført opp på kartbladet, skal føres opp i et eget felt, da dette letter evt. sortering etter kartblad og innsamlingsnummer.

Legg merke til at det er **lokaliteten** (stedet), ikke en evt. avvikende plassering av navnenummeret, som skal gis en kartreferanse. Én lokalitet kan ha flere navn og dermed flere innsamlingsnummer.

Felt 5 **KOORDINAT-nord** og
Felt 6 **KOORDINAT-øst**

Koordinatene for lokaliteten (stedet) kan en føre på så snart de er tilgjengelige. Dette er en mer nøyaktig og entydig opplysning om plasseringen enn den som er knyttet til innsamlingen (felt 3 og 4), og uavhengig av hvilket kartblad som er brukt i innsamlingen. Koordinatene kan legges inn maskinelt ved hjelp av et såkalt digitaliseringsbord for automatisk plotting. Dersom Statens kartverk deltar i innsamlingsprosjektet, vil de kunne ta seg av digitaliseringen. Dette arbeidet vil da ofte bli utført etter at de øvrige opplysningene er skrevet inn.

Felt 7 **NORMERT SKRIFTFORM/OPPSLAGSFORM** og
Felt 8 **Alternativ(e) skriftform(er)**

Det er satt opp et obligatorisk felt for en normert skriftform av stedsnavnet og et valgfritt felt for en alternativ skriftform. Den normerte skriftformen skal rette seg etter gjeldende regler for skrivemåten av stedsnavn. I noen tilfeller kan en annen skriftform (eller andre skriftformer) være i bruk, f.eks. Ekra eller Ækra, Haslelia eller Hatlelia. De alternative skriftformene kan da føres opp i felt 8.

Dersom navnet bare fins i eldre oppskrifter, f.eks. skolebarnsoppskriftene, kan en rekonstruert oppslagsform føres opp i felt 8. Denne formen merkes med stjerne (*) etter navnet

(plasseringen av * skyldes hensynet til evt. alfabetisering).

Felt 9 **KOMMUNENUMMER**

Alle landets kommuner har et entydig kommunenummer der de to første sifrene gjelder fylket, de to neste den enkelte kommunen. Kommunenummer 1519 vil da bety at navnet gjelder en lokalitet i Volda (19) i Møre og Romsdal (15). Navnet på fylket og kommunen kan seinere skrives ut automatisk.

Felt 10 **Sokn - bygd**

Navnet på kirkesoknet eller bygda skal tas med

1) dersom soknet eller bygda har et avvikende fonemsystem, eller
2) der kommunen har endret navn eller der soknet/bygda/gården tidligere hørte til en annen kommune.

Ellers er feltet valgfritt.

Felt 11 **Gardsnummer og bruksnummer**

I dette valgfrie feltet kan man føre opp nummeret på gården/bruket der stedet ligger, f.eks. 127,3 (gnr. 127 og bnr. 3, dvs. etter samme system som i Norske Gaardnavne og matrikkelen, men justert etter den nye kommuneinndelingen).

Felt 12 **INFORMANT (ETTER- og FORNAVN, FØDSELSÅR)**

Her skriver man etternavn, fornavn og fødselsåret til informanten (den som gir opplysninger om navnet). Etternavn og fornavn skilles ved komma og mellomrom, f.eks. Berg, Per Hansen 1914. Har man flere informanter, kan man vise til kommentarfeltet ved hjelp av tegnet &. I kommentarfeltet fører man opp de øvrige informantene etter &12.

Felt 13 **OPPSKRIVER (ETTER- OG FORNAVN, OPPSKRIVERÅR)**
Her fører man opp etternavnet og fornavnet til oppskriveren (innsamleren), først etternavn, fulgt av komma, så fornavn, og deretter oppskrivingsåret, f.eks. Berg, Ola 1989.

Felt 14 **Oppskriverform, dialektform**
Siden mange oppskrivere bare fører opp den navneformen informanten oppgir, som oftest en form med "dialektskrift" med vanlige bokstaver, er det satt av et valgfritt felt for denne oppskriverformen. For mange navn kan nemlig denne formen være den eneste dokumentasjonen en har ved siden av lydopptaket av navnet.

Felt 15 **LYDSKRIFT**
På grunnlag av lydbåndopptak og annet materiale vil dette feltet bli fylt ut av fagfolk eller andre som mestrer lydskrift.

Den lokale uttalen av stedsnavnet skal skrives i fonemisk transkripsjon (lydskrift). Man må her følge det transkripsjonssystemet som det er gjort greie for i Helge Sandøy: Transkripsjonssystem til Norsk stadnamnbase. Dette heftet inneholder bl.a. også en "Fonologisk katalog" som etter hvert vil dekke hele landet (normalt på kommunenivå).

Uttale som avviker fra det ekte, nedarvede bygdemålet, markeres ved at en setter utropstegn (!) i parentes etter uttaleformen. Det skal her være mellomrom mellom lydskriften og parentesen. En rekonstruert bygdemålsform (markert med *) kan eventuelt settes i parentes etter den levende uttaleformen. Evt. utfyllende opplysninger om uttalen føres opp i kommentarfeltet med henvisning på vanlig måte (jfr. de innledende merknadene).

Felt 16 **Preposisjon**
Her føres opp de(n) preposisjonen(e) som brukes ved påstedsbetegnelse, evt. også tilstedspreposisjonen. Feltet skal alltid fylles ut ved gårds- og bruksnavn. For andre navnegrupper tar man med preposisjonen etter skjønn, om man synes den er interessant. Ved påfallende preposisjons-bruk settes utropstegn (!) umiddelbart etter preposisjonen.

Felt 17 **Dativform**
Eventuell dativform av navnet skrives i fonemisk lydskrift etter de samme retningslinjer som i felt 15. Etter en påfallende dativform skrives utropstegn (!).

Felt 18 **LOKALT APPELLATIV**
Her gis opplysninger om hva navnet er navn på, hva som er den lokale betegnelsen for lokaliteter, f.eks. voll om 'støl, seter' flere steder i Trøndelag og Hedmark. Dette er viktig både med tanke på å skaffe opplysninger om ordgeografi og om generell bruk av appellativ.

Felt 19 **LOKALITETSTYPE - NATURKODE** og
Felt 20 **LOKALITETSTYPE - KULTURKODE**
For inndeling i lokalitetstyper er valgt et system som bygger på en modell utviklet ved Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane. En noe utvidet versjon av modellen er trykt i Peter Hallaråker: Namn og stad, Volda 1987, s. 131-137. (Evt. endringer vil bli kunngjort i Nytt om namn.)

Systemet går i prinsippet ut på at hver enkelt lokalitetstype skal kunne ha både en "naturkode" (form, materiale, vegetasjon) og en "kulturkode" (funksjon, menneskelig virksomhet). For at de to kodene ikke skal blandes sammen, skal en bruke ulikt tegnsystem, **N** + et

siffer for naturkoden og K + et siffer for kulturkoden, f.eks. N156 for 'øy'. Det imidlertid ikke alltid aktuelt å fylle ut både naturkodefeltet og kulturkodefeltet. Felt 20 er derfor bare obligatorisk hvis felt 19 ikke er utfylt.

Felt 21 **Tidligere kulturkode (når ulik "nå")**
Dersom lokaliteten tidligere hadde en annen funksjon, altså ulik den som går fram av felt 20, skal denne føres opp i felt 21. Her tar en altså med opplysninger som f.eks. at et småbruk tidligere var husmannsplass. Også her brukes kodene i Namn og stad.

Felt 22 **Leddanalyse utmerkingsledd** og
Felt 23 **Leddanalyse hovedledd**
I disse feltene kan gis opplysninger om hvordan navnet deles inn i utmerkingsledd, bindeledd (komposisjonsfuge, sammensetningselement) og hovedledd. Ofte vil feltet først bli ferdig utfylt ved en nærmere behandling av navnet/materialet. Analysen kan likevel ofte ikke gjennomføres uten lokalkunnskap, og denne lokalkunnskapen er det oftest informanten som har. Det er derfor viktig at skillet mellom komposisjonsfugen og hovedleddet blir markert allerede ved innskrivingen av materialet.

Skillet mellom komposisjonsfugen og hovedleddet har vanligvis vært markert ved hjelp av symbolet / (skråstrek), men av hensyn til evt. søking/sortering er det hensiktsmessig å skille ut hovedleddet i et eget felt (23). Om man ønsker det, kan dette gjøres maskinelt.

Som regel vil hovedleddet stå til slutt, og en vanlig leddanalyse vil da være f.eks. Stor/haug, Steins/åker; her vil Stor og Steins settes i felt 22 og haug og åker i felt 23. Et

navn der hovedleddet står først, vil være f.eks. Holmengrå (ofte analysert Holmen// grå, med to skråstreker og mellomrom mellom leddene). Her setter vi grå i felt 22 og Holmen i felt 23. De fleste usammensatte navn (Stein, Berg) settes i felt 23, men navn uten hovedledd ("grunnordløse navn"), f.eks. Kikut, Brødkorga settes i felt 22.

For en grundigere innføring i leddanalysen og for bruken av ulike symbol vises generelt til Erik Vintermyr: "Litt om stedsnavnas struktur med tanke på morfeminndeling på EDB" i Namn og Nemne 3 - 1986 s. 73-99.

Felt 24 **Grammatisk analyse utmerkingsledd** og
Felt 25 **Grammatisk analyse hovedledd**

I disse valgfrie feltene kan en foreta en grammatisk analyse av navneleddene. De vil også helst bli fylt ut ved en nærmere bearbeidelse av materialet.

Følgende forkortelser skal brukes:

substantiv	s
proprium	p
stedsnavn	ps
kvinnenavn	pk
mannsnavn	pm
tilnavn/kjælenavn	pt
familienavn	pf
gudenavn	pg
dyrenavn	pd
andre navn	pa
appellativ	a
maskulinum (hankjønn)	m
femininum (hunkjønn)	f
nøytrum (intetkjønn)	n
adjektiv	adj
adverb	adv

artikkel ..... art
preposisjon ..... pre
pronomen ..... pro
verb v
konjunksjon ..... kon
tallord ..... tal
interjeksjon ..... int

Form

bestemt ..... b
ubestemt ..... ub

Tall

singularis (entall) ..... sg
pluralis (flertall) ..... pl

Felt 26 **Etymologi**

Når en har funnet fram til opphavet til navnet, dvs. hvilke ord som ligger til grunn for navnet, fører en dette her. For **gamle navn** vil det være aktuelt å oppgi de norrøne formene av ordene. (Re-)konstruerte former merkes med stjerne (*), f.eks. *kumsi m. < kumbr m. 'kloss, kubbe' til forklaring på navnet Gumserød, Brunlanes. Feltet er ikke strukturert.

Felt 27 **Lydbåndtilvising**

Her skriver en referansen til eventuelle lydbåndopptak (med opplysning om båndnummer og hvor på båndet navnet er omtalt, telleverk). En enkel tilvisingsmåte er å bruke navnet på vedkommende kartblad som navn på lydkassetten, men dette forutsetter en kassett for hvert kartblad. Hvert prosjekt bør bruke entydig nummerering av lydbånd.

Felt 28 **ARKIVERINGSSTED**

For å kunne finne fram til hvor originalsamlingen er lagret, bør en alltid opplyse om arkiveringssted.

Følgende forkortelser skal brukes:

UiO = Universitetet i Oslo (Institutt for namnegransking)
UiB = Universitetet i Bergen (Nordisk institutt)
UiT = Universitetet i Trondheim (Nordisk institutt)
UiTø = Universitetet i Tromsø (Institutt for språk og litteratur)

Distriktshøgskolene, fylkesarkiv o.l. bruker sine faste forkortelser.
Evt. kommunale navnesamlinger bruker kommunenavnet eller en entydig forkortelse.

Felt 29 **Litteraturreferanse**
Her kan man vise til evt. litteratur om navnet. Hvis det ikke er plass i feltet, vises det til kommentarfeltet ved hjelp av **&**. I kommentarfeltet skal ytterligere litteraturreferanser skrives etter **&29**.

Felt 30 **Andre navn på samme sted**
Her tas med opplysninger om evt. andre navn på samme lokalitet. Hvis det ikke er plass, vises det til kommentarfeltet ved hjelp av **&**. I kommentarfeltet skal evt. andre navn skrives etter **&30**.

Felt 31 **Tradisjon**
I felt 31 tar man med evt. henvisning til f.eks. sagn, folkeetymologiske forklaringer o.l. som er knyttet til **navnet**.

Felt 32. **Språk**
Ved navn fra (evt. tidligere) flerspråklige områder skriver man her opplysninger om hvilke(t) språk som ligger til grunn for navnet. Følgende forkortelser skal brukes:

F=finsk, N=norsk, S=svensk, Sa=samisk. Navneleddene skilles om nødvendig med skråstrek (/).

Etter felt nr. 32 kan det tas med særskilte felt som det lokale prosjektet ønsker, jfr. under de innledende merknadene.

Felt 99 **Kommentar**

Feltet gis alltid nummer 99 og settes til slutt i posten. Feltet kan struktureres etter ønske. Jfr. likevel de innledende merknadene om hvordan man markerer henvisning fra andre felt.